

ISSN 1392 - 0391

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

7

Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia

Vilnius "Katalikų pasaulio" leidykla 1994

UDK 947. 45 (082)

Li-191

Redakcinė kolegija:

Egidijus Aleksandravičius

Antanas Kulakauskas

Česlovas Laurinavičius

Rimantas Miknys

Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)

Vladas Sirutavičius

Giedrius Subačius

Antanas Tyla

Sudarytojai:

Egidijus Motieka

Rimantas Miknys

Vladas Sirutavičius

Recenzavo

dr. *Gediminas Rudis*

Leidinį parengti talkino:

Vytautas Jogėla

Raimundas Lopata

© "Katalikų pasaulio" leidykla

© Lietuvos atgimimo istorijos studijos

TURINYS

PRATARMĖ	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Aldona Prašmantaitė</i> VILNIAUS BIBLIJOS DRAUGIJA (1816–1826)	8
<i>Ieva Šenavičienė</i> GAMTOS MOKSLAI IR DVASININKIJOS UGDYMAS LIETUVOJE XIX a.	24
<i>Vytautas Jogėla</i> VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ DVASINĖS AKADEMIJOS ĮKŪRIMAS	56
<i>Vidmantas Edvardas</i> RELIGINIS TAUTINIS SAJŪDIS ŽEMAITIJOJE XIX a. PABAIGOJE	96
<i>Darius Staliūnas</i> VILNIAUS VYSKUPO E. ROPO VEIKLOS PĖDSAKAIS (1903–1907)	142
<i>Regina Laukaitytė</i> LEGALIOS KATALIKIŠKOS SPAUDOS PRADŽIA LIETUVOJE	220
<i>Aroldas Gaidys</i> LIETUVIŲ KATALIKIŠKŲ DRAUGIJŲ BRUOŽAI (1905–1907)	254
<i>Juozas Skirius</i> BAŽNYTINĖS "LIETUVIŲ DIENOS" SVARBA LIETUVAI (1916–1918)	317
<i>Raimondas Lopata</i> ANTANAS VISKANTAS IR BANDYMAS ATKURTI LDK	331

II. SENA DISKUSIJA	341
J.STAKAUSKAS IR V.BIRŽIŠKA APIE MOTIEJŲ VALANČIŲ IR JO LIETUVIŠKUMĄ	342
III. PUBLIKACIJOS	409
<i>Kazys Misius</i> APIE LIETUVIŲ SPAUDOS DRAUDIMĄ IR KATALIKŲ DVASININKIJOS VAIDMENŲ JŲ ĮGYVENDINANT	411
<i>Regina Laukaitytė</i> NESKELBTAS J.TOTORAIČIO STRAIPSNIS APIE DIDIŲ VILNIAUS SEIMĄ	435
<i>Regina Laukaitytė, Algimantas Katilius</i> BATAKIŲ DEKANATO KUNIGŲ SUSIRINKIMO NUTARIMAI (1906 m. sausis)	444
<i>Algimantas Katilius</i> PASKUTINIOJO ŽEMAIČIŲ VYSKUPO P.KAREVIČIAUS ATSIMINIMŲ FRAGMENTAS	452
STRESZCZENIE	488
SUMMARY	496
ZUSAMMENFASSUNG	504
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	512
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	532
APIE AUTORIUŠ	542

VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ DVASINĖS AKADEMIJOS ĮKŪRIMAS

Vytautas Jogėla

UNIVERSITETO UŽDARYMAS

Didžiausias ir pajėgiausias buvusios LDK sostinės kultūros židinys – imperatoriškasis Vilniaus universitetas – 1830–1831 m. sukilimą sutiko “įgijęs Vakarų Europoje rimtos įstaigos vardą”¹. Toks universiteto stiprėjimas kėlė nerimą Rusijos imperijos valdantiejiems sluoksniams. Caras Nikolajus I nemėgo buvusių LDK žemių, o ypač Vilniaus, čia tvyrojusios dvasios, ir laukė galimybių paspartinti šio krašto rusinimą, suliejimą su imperija. Nors Vienos kongresas palaikė bet kokią viltį išsivaduoti iš Rusijos, tačiau po 15 metų prasidėjęs sukilimas Lenkijoje atgaivino siekimą nusimesti imperijos jungą. Pasak amžininkų, “kas gyveno 1830 ir 1831 metais, matė, kas yra tautos užsidegimas ir kaip stipriai visi mylėjo Tėvynę”².

Prasidėjęs sukilimui Lietuvoje, studentai stojo į sukilėlių gretas. Pilnas caro kariuomenės Vilnius panešėjo į parako statinę. Buvo daromos kratos universitete, ieškoma ginklų. Mieste pradėjo siausti cholera, 1831 m. balandžio mėn. laikinai uždarytas universitetas, o studentų patalpose apgyvendinta kariuomenė. Švietimo ministras, įpykęs dėl studentų dalyvavimo sukilime, nutraukia susirašinėjimą su universitetu, o jo kaip, beje, ir visų buvusių LDK žemių tolesnis likimas, vos prasidėjęs sukilimui, jau svarstomas Peterburge. Šio krašto ateitį lėmė bendra Rusijos raidos tendencija ir pavienių valstybės veikėjų pasiūlymai carui. 1831 m. rugpjūčio 29 d. Mogiliovo gubernatorius M. Muravjovas (Muravjov) siunčia carui

rašta su pasiūlymais dėl buvusių LDK žemių pertvarkymo. Būdamas gubernatorius ir puikiai suprasdamas esamą situaciją, jis negalėjo pakešti, kad Rusijos įtaka šiose teritorijose tokia menka. "Šis universitetas, – rašė jis, – tiek išgirtas lenkų, visai nėra reikiamo švietimo židinys: lietuvių bajorija lyg ir nekaltu pretekstu siunčia savo vaikus į jį mokyti, kurie leisdami dienas šventiškai ir laisvamaniškai, menkai mokydamiesi, po kelerių linksmai praleistų metų grįžta į namus, įgavę jame kenksmingo pusiau mokytumo išorinį blizgesį ir stiprų laisvamanybės pagrindą"³.

Žinodamas Nikolajaus I nusistatymą ir naudodamasis įtempta situacija, M.Muravjovas siūlo sunaikinti lietuvių laisvamanybės lizdą – likviduoti Vilniaus universitetą (VU)⁴. M.Muravjovas carui patarė:

1) uždaryti VU arba bent jį pertvarkyti; 2) įvesti rusų kalbos dėstymą; 3) pakeisti parapines mokyklas pasaulietinėmis; 4) uždrausti katalikų kunigams mokyti vaikus namuose⁵.

Be M.Muravjovo, raštus carui siuntė Podolės gubernijos valdytojas generolas adjutantas S.Šipovas (Šipov). Jis taip pat pažymėjo šios gubernijos aukštųjų sluoksnių priešišumą tuometinei Rusijos politikai. Vilniaus gubernijos gubernatorių pasiūlymų dėl krašto pertvarkymo Vakarų komitete rasti nepavyko, nors ši gubernija savo dvasia buvo labiausiai priešiška vykdomai politikai.

Be to, reikia pažymėti, kad ir aukštuosiuose valdančiuose imperijos sluoksniuose vyko grupuočių kova, jie negailėjo argumentų, norėdami pasiekti savo tikslų. Imperatorius, gaudamas tokius pasiūlymus, ėmėsi veiksmų, kurie turėjo pagreitinti projektų svarstymą ir įgyvendinimą. Iki tol veikusiu Ypatinguoju komitetu, vadovaujamu A.Golicyno (Golicyn), Nikolajus I buvo nepatenkintas.

¹ Biržiška M. Senasis Vilniaus universitetas. London, 1955. P. 53.

² Heleniusz Eu... Listki z Ukrainy. Kraków, 1902. T. 3. S. 118.

³ Пантелеев Л. Закрытие Виленского университета // Русское богатство. 1909. № 11. С. 45–46. Originalai yra Rusijos valstybiniame istorijos archyve (toliau – RVIA). F. 1266. Ap. 1. B. 9.

⁴ Ten pat. L. 46.

⁵ Ten pat. B. 8. L. 84.

1831 m. rugsėjo 16 d. įkurtas Komitetas peržiūrėti pasiūlymus iš Lenkijos sugrąžintų gubernijų, trumpiau vadintas Vakarų komitetu. Komiteto veikla lėmė tolesnę Rusijos politiką LDK žemėse. Į jo sudėtį įėjo aukščiausi vyriausybės nariai: pirmininkas – Valstybės tarybos pirmininkas grafas V. Kočubėjus (Kočubej), Sinodo oberprokuroras ir liaudies švietimo ministras kunigaikštis A.Golicynas, valstybės tarybos narys ir VU kuratorius N.Novosilcevas (Novosilcev), finansų ministras grafas E.Kankrinas (Kankrin), vidaus reikalų ministras M.Korfas (Korf), Teisingumo ministerijos valdytojas D.Daškovas (Daškov) ir švietimo ministro pavaduotojas, Kitatikių reikalų departamento valdytojas D.Blūdovas (Bludov)⁶. (Nemaža komiteto medžiagos yra skelbta ir tyrinėta. Plačiau žr.: Mościcki H.Pod znakiem Orła i Pogoni. Lwów; Warszawa, 1923). Šio komiteto veikla ir universiteto uždarymu prasideda naujas buvusių LDK žemių įjungimo į Rusijos imperiją etapas. Reformos, padarytos per 17 šio organo veiklos metų, naikino pasukitinius LDK valstybingumo relikthus. Jau kūriantis Vakarų komitetui, imperatorius įsakė teikti siūlymus dėl VU sunaikinimo⁷. Gubernatorių raštus imperatorius perdavė komitetui. Savo atsiliepimus į M.Muravjovo ir S.Šipovo raštus parašė E.Kankrinas ir D.Blūdovas. Visai kitą požiūrį į universiteto ateitį ir būklę pateikė tuometinis rektorius V.Pelikanas (Pelikan). Iš žurnalo protokolų matyti, kad komitetas nesvarstė dviejų rektoriaus raštų. Aišku, rektorius galėjo išreikšti savo nuomonę tik kuratoriaus N.Novosilcevo pritiriamas, nes abiejų “kėdės degė”. V.Pelikano pagrindinė intencija – išsaugoti universitetą, kad jo neuždarytų. Iš komiteto narių pateiktų išvadų aiškėja, kad rektoriaus pasiūlymai buvo ta atsvara, kuria komitetas galėjo bandyti formuoti Nikolajaus I nuomonę apie VU. Rektoriaus pasiūlymai kartu su komiteto posėdžių žurnalu buvo pateikti imperatoriui.

V.Pelikanas tiesiogiai oponavo Mogiliovo gubernatoriui: “Teškodami nepasitenkinimo ir suirutės priežasčių buvusios Lenkijos gubernijose, kai kas norėtų jas rasti Vilniaus universitete. Susižavėję savomis prielaidomis, jie vadina Vilniaus universitetą lizdu, pradininku, židiniu viso ko pikto <...>, ir, kreipdami dėmesį į smulkmenas, nemato tikrojo blogio šaltinio”⁸. Toliau rektorius kaltino buvusį Vilniaus švietimo apygardos globėją A.Čartoryskį

(Czartoryski) ir gynė patį N.Novosilceva. Visa dabartinio apygardos globėjo veikla buvusi skirta moraliniam universiteto suartėjimui su Rusija: įvestas rusų kalbos dėstymas, paskirtas Rusijos istorijos katedros profesorius P.Kukolnikas (Kukolnik).

Tačiau pats didžiausias N.Novosilcevo laimėjimas esąs VU mokytojų ir mokinių abejingumas tuometiniams įvykiams, nes "iš trijų tūkstančių studentų pas sukilėlius pabėgo tik 40 ir visai ne dėl universiteto kaltės".

Rektorius pateikė galutines išvadas:

1) nuostabu yra tai, kokį menką poveikį turėjo visos priešiškos aplinkybės Vilniaus jaunuomenei;

2) VU nebuvo nei blogio židyns, nei lizdas.

Svarbiausi M.Muravjovo kaltinimai, atrodytų, buvo paneigti, tačiau kalbėdamas apie padėtį po sukilimo, rektorius padarė nedovanotiną klaidą gąsdindamas carą: "Labai apsirinka tie, kurie mano, kad maišto numalšinimas tame krašte atšaldė neteisėtą entuziazmą ir padarė galą visiems nusikalstamiems kėslams; priešingai, dabar daugiau nei bet kada liaudis įsiutinta nesėkmių, sužlugdyta savo nusikaltimo didybės, morališkai sugadinta dvasininkų <...>, dabar ši liaudis, jeigu ne daugiau, tai tikrai ne mažiau, be abejonės, nekenčia valdžios ir Rusijos, ir pasirengusi atsiradus nors mažiausiai galimybei sukelti dar baisesnius, didesnius neramumus"⁹.

VU rektorius siūlė išeitį – steigti uždaras kolegijas ir taip apsaugoti jaunuomenę nuo blogos įtakos. V.Pelikanas ne tik polemizavo su M.Muravjovu, bet ir pritarė jo idėjoms išlaisvinti parapines mokyklas nuo katalikų kunigų, pamažu – pradedant universitetu – įvesti rusų kalbą.

Matyt, abu universiteto ir švietimo apygardos vadovai nebuvo patenkinti pirmuoju raštu. Netrukus rektorius parašė antrąjį

⁶ Andriulis V. Vilniaus universiteto uždarymo 1832 metais teisinės prielaidos // Teisės istorijos studijos. V., 1980. P. 108.

⁷ Vakarų komiteto posėdžio protokolas 1831 10 26 // RVIA. F. 1266. Ap. 1. B. 8. L. 76.

⁸ Пантелеев Л. Закрытие... С. 49.

⁹ Ten pat. P. 53.

ginamąjį raštą, kuris vadinosi "Ar naudinga sunaikinti Vilniaus universitetą". Čia jis apžvelgė universiteto istoriją, citavo Aleksandro I įsakus, daugiau akcentavo teisinį veiklos aspektą. "Universiteto perkėlimas daug kainuotų valstybei, o uždarymas nepanaikins priešiško nusiteikimo valdžiai, be to, lietuvių jaunuomenė važiuos mokytis į kitus Rusijos universitetus, kartu skleis priešiškas idėjas po visą imperiją. Šio krašto negalime palikti be aukštosios mokyklos, kuri, nebūdama iki galo sutvarkyta, pelnė europietišką šlovę ir davė didžiulę naudą imperijai"¹⁰.

Nei rektorius, nei Vilniaus švietimo apygardos kuratorius nežinojo tikrojo Nikolajaus I požiūrio į Vilnių, nes antrąjį raštą baigė pagiriamuoju žodžiu Vilniui: "Vilnius dėl esamos geros padėties daugiausia turi būti dėkingas universitetui, kurį uždarius ar perkėlus į kitą vietą, pajustų visišką nuosmukį ir skurdą"¹¹. Taigi Vakarų komitetas, gavęs tris gubernatorių raštus, du rektoriaus, D.Blūdovo ir E.Kankrino pastabas dėl M.Muravjovo ir S.Šipovo siūlymų, kaip pertvarkyti buvusias LDK valstybinio gyvenimo institucijas ir reguliuoti šių žemių dvasinę pusiausvyrą, turėjo pateikti carui aiškias, pagrįstas rekomendacijas. Komiteto nariai žinojo Nikolajaus I nuostatą dėl universiteto: "Panaikinti". Šio komiteto nariai valstybės pareigūnai nebuvo ypač griežtos, primityvios politikos šalininkai. Jie suprato, kad atsargi, kryptinga politika galų gale duos geresnių rezultatų. Jų nuomone, jei visos reformos bus vykdomos neskubant, laikas veiks Rusijos imperijos naudai. Komentuodamas Podolės gubernatoriaus raštą, komiteto narys E.Kankrinas pateikė Lietuvos (taip jis vadina buvusias LDK žemes, išskyrus Ukrainą) visiško įjungimo ir suartėjimo su Rusija projektą. Nors iš karto komitetas ir atmetė šį projektą, tačiau, kaip aiškėja iš tolesnių įvykių, jo idėjos buvo nuodugnai įgyvendinamos. Taigi E.Kankrino suformuluoti 1831 m. sausio mėnesį siūlymai vėliau tapo skaudžia realybe¹².

Blėstant sukilimui Lietuvoje, 1831 m. spalio 26 d. Peterburge pirmininkaujamas V.Kočubėjaus įvyko posėdis, lėmęs tolesnį universiteto likimą. Komiteto nariai pateikė Nikolajui I kolektyvinę nuomonę. Iš padarytų išvadų matyti, kad posėdžio dalyviai stengėsi išlaikyti pusiausvyrą tarp caro ir gubernatorių pateiktų siūlymų. Tikriausiai iš sostinės įvykiai neatrodė tokie baisūs. Imperija jautė

savo galybę. "Uždarius universitetą, – rašoma protokole, – studentai, baigę kitus universitetus, bus dar nenuolankesni valdžiai. Juo labiau kad Medicinos–chirurgijos fakultetas garsėja kaip geriausias visoje Rusijoje"¹³. Viena iš svarbiausių ir sunkiausiai įveikiamų buvusių LDK struktūrų išliko Katalikų Bažnyčia su visa hierarchija, nors jau tada buvo įkurta nekanoniška Peterburgo Romos katalikų dvasinė kolegija ir Kitatikių reikalų departamentas prie Švietimo ministerijos. Rusijos valdžios įtaka Katalikų Bažnyčiai buvo per maža. Tokią padėtį daugelis imperijos galvų suprato, tačiau sunkiai sekėsi rasti būdų, kaip pajungti Bažnyčią Rusijos interesams.

E.Kankrinas įrodinėjo carui: "Negalima net galvoti, kad katalikus įmanoma atversti į kitą tikėjimą; buvusioje Lietuvoje jų yra apie 2,4 milijono. Negalima katalikų dvasininkijai duoti jokio preteksto įtarimui"¹⁴.

Komiteto narių nuomone, teologijos fakulteto Rusijos imperijoje negalima uždaryti, nes 2,5 milijono Rusijos piliečių yra katalikai (be Lenkijos Karalystės). Polocko jėzuitų akademija jau uždaryta, ir tik Vilniaus vyriausioji seminarija rengia būsimuosius aukštuosius dvasininkus. Dėl lėšų trūkumo perkelti universitetą nebūtina, tačiau reikia apriboti jo įtaką Vilniaus, Gardino gubernijomis ir Baltstogės sritimi. Tai yra ta teritorija, kurią Vakarų komitetas apibrėžia kaip Lietuvos teritoriją po įjungimo į imperiją ir linkęs vadinti Lietuvos vardu¹⁵. Vilniaus kaip politinio bei kultūrinio centro įtaka skaidyta ir ribota jau prieš sukilimą. Į universitetą galima priimti studentus tik iš vadinamųjų lietuviškų gubernijų, "o dabar mokslas gali tęstis tik Medicinos fakultete, kuriame mokosi apie 100 studentų, Vyriausiojoje seminarijoje su 20 klierikų ir Vilniaus vyskupijos seminarijoje su 60 klierikų"¹⁶.

¹⁰ Ten pat. P. 54.

¹¹ Ten pat.

¹² Dėl 1831 01 01 rašto "Apie Lietuvą" // RVIA. F. 1266. Ap. 1. B. 9. L. 131–136.

¹³ Ten pat. B. 8. L. 87.

¹⁴ Ten pat. B. 9. L. 134.

¹⁵ 1831 03 15 Vakarų komiteto atsakymas // Ten pat. L. 146.

¹⁶ 1831 10 26 Vakarų komiteto posėdžio protokolas // Ten pat. B. 8. L. 89.

Komiteto nuomone, ateityje tikslinga įkurti Kijevo universitetą, kuriame mokytųsi studentai, kilę iš Podolės, Volynės, Minsko ir Kijevo gubernijų. Toks universitetas būtų visiškai rusiškas. Beveik po mėnesio caras Nikolajus I savo ranka ant komiteto pateiktų siūlymų protokole užrašė: „Vilniaus universitetą uždaryti, išskyrus Medicinos ir Teologijos fakultetus, gal būtų galima vietoj Medicinos fakulteto įkurti medicinos–chirurgijos institutą, o vietoj Teologijos fakulteto – dvasinę akademiją“¹⁷.

Taigi 1831 m. lapkričio 22 d. buvo lemtinga. Kitame komiteto posėdžio, kuris įvyko gruodžio 17 d., protokole formuluotės buvo patikslintos. Dabar siūloma įkurti Medicinos akademiją, panašią į Sankt Peterburgo ir Maskvos, o Teologijos fakulteto vietoj įsteigti ne akademiją, kaip užrašė imperatorius, o dvasinę mokyklą.

Kas lėmė tokią pavadinimų kaitą, sunku pasakyti, tačiau, jau pradėdant kurti dvasinę mokyklą, akademijos įsteigimo nuopelnus ir formuluotės pakeitimą iš dvasinės mokyklos į akademiją dažnai pabrėždavo tuometinis vidaus reikalų ministras D.Blūdovas. Oficialų įsaką apie universiteto uždarymą caras paskelbė 1832 m. gegužės 1 d.

Švietimo ministrui K.Liveniui (Liven) įsakyta Vilniaus švietimo apygardą panaikinti, prijungti ją prie Baltarusijos švietimo apygardos. Nikolajus I padėjo N.Novosilcevui ir atleido jį iš pareigų. K.Livenis 1832 m. gegužės 5 d. įsakė Baltarusijos švietimo apygardos globėjui G.Kartaševskiui (Kartaševskij) vykti į Vilnių. Jis buvo įpareigotas Medicinos ir Teologijos fakultetus perduoti Vidaus reikalų ministerijai. Šių fakultetų dėstytojai privalėjo laukti tolesnių vidaus reikalų ministro nurodymų, o kitų fakultetų dėstytojai buvo atleisti iš darbo. Bibliotekos ir kabinetų reikalingos mokymo priemonės perduotos Medicinos ir Teologijos fakultetams¹⁸. Mokslas šiuose dviejuose fakultetuose buvo tęsiamas toliau.

Jau seniai po Vilnių klajojęs gandas pasitvirtino. Gegužės 28 d. prasideda liūdnas ir paskutinysis universiteto Tarybos posėdis, kuriame perskaitytas įsakymas apie universiteto uždarymą.

Atvykęs į Vilnių G.Kartaševskis sudarė Ypatingąjį laikinąjį komitetą universitetui uždaryti. Pirmininku paskiriamas fakulteto dekanas, laikinai einantis universiteto rektoriaus pareigas prof. J.Mianovskis (Menowski), nariais – profesoriai M.Polinskis

(Polinski), J.Loboika (Loboiko), P.Kukolnikas, J.Jaroševičius (Jaroszewicz)¹⁹. Beje, pastarąjį buvęs rektorius V.Pelikanas apibūdino carui kaip nepatikimą. Nei V.Pelikano prašymai ir išdavystės, nei senatoriaus N.Novosilcevo pastangos – niekas nepadėjo. Universiteto išsaugoti nepavyko. Taigi Nikolajus I sudavė esminį smūgį svarbiausiam LDK mokslo ir kultūros židiniui.

Pasaulietinė inteligentija beveik ištiesą šimtmetį bus priversta kreipti savo proto energiją į Rusijos imperijos mokslo centrus, po to, užbaigusi mokslus, negalės grįžti darbuotis į savo kraštą. Prasidėjo galinga intelekto naikinimo ir jo suliejimo su Rusija banga. Patyrus sukilimo pralaimėjimo kartėlį, šis smūgis atrodė kur kas baisesnis. Vyraujantį požiūrį apie universiteto uždarymą istoriografijoje atspindi kolektyvinė monografija „Vilniaus universiteto istorija 1803–1940“. Iš pradžių autoriai rašo, kad universitetas buvo uždarytas, o vėliau priduriama: „nebuvo visiškai uždarytas“²⁰. Mykolas Biržiška šį periodą priskiria antrajam universiteto veiklos tarpsniui: „Imperatorinis Vilniaus universitetas 1803–1832 m.m. su a) pouniversitetinėmis akademijomis 1832–42 m.m.“²¹. Tokio paties požiūrio laikosi ir istorikas Z.Janovskis (Janowski)²². Tik J.Bielinskis (Bieliński) universiteto istoriją baigia 1831 m.²³ Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos rektorius A.Osinskis (Osiński), 1834 m. atidarant akademiją, savo inauguracinėje kalboje išdėstė universiteto istoriją, pradėdamas nuo jėzuitų įkurtos kolegijos²⁴. Šią tradiciją tęsė ir vėlesni akademijos profesoriai ir Rusijos Romos katalikų metropolitai. Peterburgo Romos katalikų

¹⁷ Ten pat. L. 76.

¹⁸ 1832 05 05 švietimo ministro raštas Baltarusijos švietimo apygardos globėjui // Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau– LVIA). F. 567. Ap. 2. B. 2802. L. 27–28.

¹⁹ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUBRS). F. 2–KC. B. 654. L. 1.

²⁰ Vilniaus universiteto istorija (1803–1940). V., 1977. P. 34, 36.

²¹ Biržiška M. Min. veik. P. 178.

²² Janowski L. Wszelchnica Wileńska (1578–1842). Wilno, 1921. S. 59.

²³ Bieliński J. Uniwersytet Wileński (1579–1831). Kraków, 1899–1900. T. 1–3.

²⁴ Przemowa Aloizego Osińskiego // Otwarcie publiczne Akademii Duchownej Rzymskokatolickiej Wileńskiej. Wilno, 1834. S. 24–25.

akademijos rektorius P. Symonas (Symon), net perkėlus akademiją į Peterburgą, laikė ją teisėta universiteto dalimi²⁵. Jie visada akcentavo buvusiojo universiteto istoriją, kartu suvokdami akademiją kaip Teologijos fakulteto teisių paveldėtoją.

AKADEMIJOS PRADŽIA

Katalikų Bažnyčią Rusijos valdžia laikė didžiausiu rusinimo politikos stabdžiu. Nuo santykių su Bažnyčios hierarchais turėjo priklausyti valdžios politikos poveikis žmonėms. Be to, Katalikų Bažnyčia buvo vienintelė išlikusi LDK visuomenės struktūra, kuri palaikė ryšį su Europa. Romos popiežius ir katalikiškoji Europos dalis tramdė imperijos viršūnes nuo drastiškų sprendimų. Tikėjimas XIX a. tampa vienu iš pagrindinių žmogaus savimonės ir egzistencinės būties elementų, todėl daug Rusijos politikų ieškojo būdų, kaip pajungti Katalikų Bažnyčią ir ją patraukti į savo pusę. Čia nuolat kildavo konfliktų su popiežiumi. Rusų valdžios noras pertvarkyti Katalikų Bažnyčios pavaldumą, kad jis taptų panašus į stačiatikių, iš dalies buvo įgyvendintas. Priversti Bažnyčią, kad ji tarnautų imperijai, trukdė Roma ir pačių kunigų priešiškus. Dauguma aukštųjų dvasininkų suprato, jog, paklusę imperatoriaus valiai, vėliau patys taps aukomis. Taigi didysis "trikampis", kurio privalėjo laikytis Katalikų Bažnyčia ir jos hierarchai, Rusijoje sukosi iki pat Spalio revoliucijos.

Situacija po sukilimo buvo patogi valdžiai vykdyti reformas ir iš esmės, kaip jie manė, pertvarkyti šį neramų ir priešišką kraštą. Į šį darbą Nikolajus I su malonumu įtraukė patikimiausius savo žmones. Rusija, likusi beveik be aukštųjų katalikų mokyklų, bijojo, kad gali atsirasti žmonių, baigusią mokslus užsienyje. 1820 m. uždaryta Polocko jėzuitų akademija, o tebeveikianti Vyriausioji seminarija Vilniuje po universiteto uždarymo nepatiko nei valdžiai, nei vyskupams. Ši seminarija pagal įstatus buvo pavaldi ne vyskupui, bet universitetui, jos auklėtiniai sudarė pagrindinę Teologijos skyriaus dalį. Čia mokėsi klierikai iš visų Rusijos vyskupijų. Tik Vilniaus vyskupija galėjo savo nuožiūra pasiųsti mokytis tiek klierikų, kiek jai reikia, o visoms kitoms

vietų skaičius buvo nustatytas. Seminarija kaltinta, kad vyrauja jozefinizmo dvasia, o ir pati tvarka esanti panaši į Austrijos seminarijų.

Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos istorija nuodugniai netyrinėta. XIX a. parašyti tie patys trumpi straipsniai ir atsiminimų fragmentai keliavo iš vieno veikalo į kitą, o keitėsi tik autorių pavardės. Daugiau kaip trijų keturių parašytų lapų nepavyko aptikti jokioje studijoje.

Bene pirmiausia apie Vilniaus akademiją, tiesa, jau kaip Peterburgo dvasinės akademijos dalį, trumpą straipsnį paskelbė šios akademijos rektorius P.Symonas²⁶. Apie įkūrimą jis užsimena tik bendrais bruožais. Beveik visi tų laikų atsiminimų autoriai pažymi vyskupo Andriaus Klungevičiaus nuopelnus kuriant šią aukštąją mokyklą. Tyrinėjimų, kurie remtųsi archyvais, nėra. Ir A.Alekna²⁷, A.Petrani (Petrani)²⁸ ir "Vilniaus universiteto istorija" kartoja A.Symono straipsnį. Naujų duomenų, atspindinčių oficialiųjų sluoksnių požiūrį, pateikia kultūros istorikė M.Lukšienė²⁹.

Gana greit Nikolajus I vidaus reikalų ministru paskiria Švietimo ministerijos Vyriausiosios kitatikių reikalų valdybos valdytoją D.Blūdovą. Tą pačią dieną (1832 02 02) Vidaus reikalų ministerijai jis perduoda Kitatikių reikalų valdybą ypatingojo departamento teisėmis³⁰.

Katalikų Bažnyčios reikalais rūpintis pavedama protingam ir jaunam vyrui D.Blūdovui, vėliau tapusiam Rusijos mokslų akademijos prezidentu. Likimas ir istorija lyg ir pasityčiojo iš visos D.Blūdovų giminės vyriškosios linijos: jo protėviai kovėsi Gedimino

²⁵ Symon Franciscus Albinus. *Academieae Ecclesiasticae Romano-Catholicae Petropolitanae. Origo et fata* // *Academia Caesarea Romano Ecclesiastica Petropolitana Anno Domini 1885*. Petropoli, 1885.

²⁶ Ten pat. P. 20.

²⁷ Alekna A. *Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*. K., 1936. P. 124–125.

²⁸ Petrani A. *Akademia Duchowna w Wilnie* // *Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce, wiek XIX i XX*. Lublin, 1976. T. 3. C. 1. S. 409–410.

²⁹ Lukšienė M. *Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmoje pusėje*. K., 1970. P. 210–215.

³⁰ RVIA. F. 822. Ap. 1. B. 5102. L. 1.

pulkuose, o jis uoliai tarnavo Rusijai. Naujasis ministras išsiuntė Peterburgo Romos katalikų dvasinei kolegijai raštą, kuriame pareiškė, kad "tikisi gerų tarpusavio santykių"³¹. Jau prieš tapdamas ministru, D.Blūdovas buvo įpareigotas kurti dvasinę mokyklą. Gerai žinodamas Bažnyčios padėtį ir pažindamas aukštąją dvasininkiją, D.Blūdovas suvokė, kad jam reikia gero pagalbininko. Ilgai ieškoti nereikėjo. Peterburge sklido kalbos apie ištremto Vilniaus vyskupo A.Klongevičiaus (Kłagiewicz) protingumą ir sumanumą. Vilniaus vyskupijos valdytoją 1831 m. liepos mėnesį į Jaroslavlį buvo ištrėmęs generalgubernatorius M.Chrapovickis. Nurodomos įvairios ištrėmimo priežastys: asmeniškai susikirtimai su generalgubernatoriumi³², žudynių Ašmenoje smerkimas³³, atsisakymas paskelbti atsišaukimą į sukilėlius Vilniuje³⁴. Tikriausiai šis ištrėmimas – tai sumanios žandarų akcijos pradžia, norint priversti vyskupą paklusti Rusijos valdžiai. 1831 m. sausio 13 d. Vilniaus III apygardos žandarų korpuso viršininkas generolas majoras A.Lesovskis (Lesovskij) pranešė žandarų šefui A.Benkendorfui (Benkendorf): "Katalikų dvasininkams reikia ypatingos priežiūros, sužinoti jų paslaptis beveik neįmanoma, todėl sekimas nepasiteisina, vietinis vyskupas Andrius Klongevičius turi didelę įtaką visai dvasininkijai, išskyrus vienuolius <...>, nors negalima laikyti vyskupo Andriaus Klongevičiaus visiškai ištikimu vyriausybei, aš manau, būtų naudinga paglostyti jo savimeilę <...> kartu pavesti jam griežtą atsakomybę už bet kokius neramumus tarp dvasininkų ir vienuolių"³⁵. A.Benkendorfas leido pradėti slaptai vyskupą sekti, o viršininkas A.Lesovskis siekė kompensuoti tas nuoskaudas, kurių jis patyrė iš senatoriaus N.Novosilcevo, Gincio ir visos jų grupuotės³⁶. Iš tremties vyskupas siuntė prašymus įvairiems ministrams ir įrodinėjo savo nekaltumą. Žygių sugražinti vyskupą A.Klongevičių iš Jaroslavlio ėmėsi naujasis Vilniaus generalgubernatorius kunigaikštis N.Dolgorukovas (Dolgorukov), atvykęs į Vilnių 1831 m. rugsėjo mėnesį. Jis rašė raštus carui ir vidaus reikalų ministrui, matyt, kažkieno skatinamas. Vidaus reikalų ministras ryžosi padėti, išsikvietė Vilniaus vyskupą į Peterburgą, susitiko ir ilgai su juo kalbėjosi. 1832 m. sausio 20 d. Nikolajui I jis rašė: "Klongevičius nori grįžti iš tremties, pabuvęs 7 mėnesius Jaroslavyje. Aš nepastebėjau jokių ypatingų jo savybių, kurios anksčiau buvo priskiriamos jam iš nuogirdų, tikint kitų

pagyrimais. Jis, kaip man atrodo, nėra didelio proto, jam stinga žinių, netgi gudrumo, jo veikla remiasi ne tiek politiniu, kiek religiniu fanatizmu. Beje, šis paskutinis Lietuvos ir kitų mūsų Vakarų gubernijų žmonių jausmas kilęs iš siekimo atstatyti Lenkiją, kaip nepriklausomą Romos katalikų valstybę...³⁷ Į tai caras nieko neatsakė. Po savaitės D.Blūdovas patikino Nikolajų I, kad, perkėlus metropolitą iš Mogiliovo į Vilnių, savaime sumažės A.Klongevičiaus įtaka kunigams ir vyskupijai. Derybos šiuo klausimu su Roma vyko nuo 1815 m. Paskutiniu metu Rusijos pasiuntiniui Romoje G.Gagarinui (Gagarin) buvo pavesta toliau tartis su popiežiumi. Rusija tikėjosi sėkmingų derybų pabaigos, tačiau po popiežiaus mirties Romos kurijos pozicija iš esmės pasikeitė.

Tais neramiais laikais toks vyskupo A.Klongevičiaus apibūdinimas buvo pati geriausia rekomendacija carui³⁸. Pagaliau imperatorius sutiko, kad A.Klongevičius grįžtų iš tremties. Vilniaus vyskupas iki pat vasaros liko Peterburge, bendravo su Romos katalikų kolegijos nariais, patarinėjo jiems, kaip parengti akademijos statutą, numatė strateginius veiksmus, kuriuos vėliau pats bandys įgyvendinti, pasak amžininkų, išmoko rusiškai. Vakaraus dažnai susitikdavo su D.Blūdovu. Vyskupas manė įgyvendinsiąs kunigų moralės reformą. 1832 m. liepos 9 d. jis grįžo į Vilnių. Dėl jo grįžimo "kunigai nerodė ypatingo džiaugsmo, daugelis jų slapta norėjo, kad vyskupas visai negrįžtų, nes vyskupas Klongevičius kunigams buvo griežtas ir reiklus"³⁹.

K.Liveniui 1832 m. sausio 31 d. perdavus Kitatikių reikalų valdybą Vidaus reikalų ministerijai, D.Blūdovas ėmėsi skubiai

³¹ Ten pat.

³² Janulaitis A. Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai. V., 1989. P. 297.

³³ Biržiška V. Aleksandrynas. Chicago, 1963. T. 2. P. 297.

³⁴ Vidaus reikalų ministro 1832 m. ataskaita // RVIA. F. 821. Ap. 11. B. 6. L. 18.

³⁵ Rusijos valstybinis Spalio revoliucijos archyvas (toliau – RVA). F. 109. III skyrius. 1 eksp., 1831 m. B. 72. L. 3, 8.

³⁶ Ten pat. L. 9.

³⁷ RVIA. F. 821. Ap. 11. B. 6. L. 18.

³⁸ Krasieński A. Wspomnienia. Kraków, 1901. S. 74.

³⁹ Vilniaus 4 korpuso žandarų viršininko pranešimas žandarų šefui Benkendorfui 1832 07 11 // RVA. F. 109. III skyrius, 1 eksp. 1831 m. B. 72. L. 14.

rengti būsimosios akademijos statutą. Kuo greičiau atidaryti šią mokyklą reikalavo ir imperatorius. Vidaus reikalų ministras, pristatęs trumpą teologijos fakultete dėstomų dalykų sąrašą ir projektą, kreipėsi į Romos katalikų dvasinę kolegiją, prašydamas pateikti pastabų ir pasiūlymų dėl būsimosios akademijos⁴⁰.

Atskiro teologijos fakulteto imperatoriškajame Vilniaus universitete nebuvo, nors ir caras, ir kiti valdininkai šį terminą vartojo. Moralinių ir politinių mokslų fakultete veikė Teologijos skyrius, kuriame buvo dėstomi trys pagrindiniai kursai: Šventojo Rašto, dogmatinės ir moralinės teologijos. Be šių kursų, studentai klausė Bažnyčios istoriją, pastoralinę teologiją, kanonų teisę, praktinę ir teorinę homiletiką, logiką, graikų, lenkų ir lotynų literatūrą, mokėsi lotynų, graikų, hebrajų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbų. Klierikai privalėjo lankyti gamtos mokslų (gamtos istorijos, fizikos, botanikos, agronomijos ir higienos) paskaitas, bet nelabai noriai mokydavosi šalutinių, ypač gamtos, mokslų. Jie net laiškuose skųsdavosi tokia disciplinų gausybe. Mokytis reikėdavo 4–5 m.

Du mėnesius Peterburgo Romos katalikų dvasinė kolegija užtruko svarstydamą besikuriančios mokyklos apmatius. Mogiliovo arkivyskupijos administratoriumi, 1828 m. mirus vyskupui J. Grabovskiui (Grabowski), buvo paskirtas J. Ščytas (Szczytt), matęs Europos gyvenimą, baigęs mokslus popiežiaus akademijoje, filosofijos ir teologijos daktaras, ištikimas popiežiui kapitulos prelatas. Trumpai buvęs asesoriumi kolegijoje, pažinojo aukštų valdžios žmonių, kurių dėka ir tapo administratoriumi⁴¹. Žemaičių vyskupijai kolegijoje atstovavo kanauninkas J. Gintila (Gintilla). Kokia buvo jo nuomonė apie svarstomą projektą, duomenų neradau. Galima manyti, kad jis buvo neblogas vyskupo A. Klungevičiaus pagalbininkas. Be to, J. Gintila, kaip jis pats rašė, ruošėsi kelionei į Karlsbadeną gydytis. Iš žandarų pranešimų aiškėja, kad jis ten vyko ne vien gydymosi tikslais. Vilniaus vyskupijos asesorius A. Žiškovskis (Żyszkowski) daugiausia jaudinosi dėl kuriamos mokyklos ir net pareiškė atskirą nuomonę dėl akademijos sutvarkymo vidaus reikalų ministrui. 1832 m. balandžio 6 d. kolegija, apsvarsčiusi vidaus reikalų ministro projektą, pateikė savąjį⁴². Ji siūlė palikti pagrindinius kursus, prijungti prie jų kitus teologinius dalykus, tik prie Šventojo Rašto katedros dėl kurso platumo pridėti

vien biblinę archeologiją. Kolegija siūlė katedras, kuriose dėstys profesoriai ir adjunktai⁴³: 1) Šventojo Rašto ir biblinės archeologijos, 2) dogmatinės teologijos ir logikos, 3) moralinės ir pastoralinės teologijos, 4) Bažnyčios istorijos ir kanoninės teisės, 5) teorinės ir praktinės homiletikos, 6) lotynų ir graikų literatūros. Šias katedras galėjo užimti tik dvasininkai, o lotynų ir graikų literatūros, prancūzų, hebrajų, vokiečių, rusų kalbų dėstytojai galėjo būti ir pasauliečiai.

Universitete ir Vyriausiojoje seminarijoje anksčiau dėstyty gamtos mokslų atsisakyta, tačiau stojantieji į aukštąją mokyklą turėjo būti jų mokėsi. Kolegija steigiamai dvasinei mokyklai prašė suteikti akademijos vardą. Rusijoje tarp aukštųjų mokyklų šis vardas buvo populiarus, juolab kad ir stačiatikių aukštosios dvasinės mokyklos vadinosi akademijomis. Pirmą kartą pilną akademijos vardą – Romos katalikų dvasinė akademija – ministras pavartojo 1832 m. liepos 17 d.⁴⁴

Vyskupas A.Klongevičius greičiausiai per susitikimą su D.Blūdovu 1832 m. gegužės 8 d. patarė ministrui vietoj rusų kalbos akademijoje įkurti Rusijos ir visuotinės istorijos katedrą su dėstomąja rusų kalba⁴⁵. Kolegija, tikriausiai susitarusi su vyskupu, šios istorijos dėstyti nesiūlė, palikdama veikimo erdvę jam pačiam. Panašias mintis jau brandino ir Vilniaus generalgubernatorius. Tik jų tikslai visiškai priešingi. N.Dolgorukovas 1832 m. liepos mėnesį susirūpinęs skundėsi vidaus reikalų ministrui: “Šio krašto žmonės blogai moka rusiškai, viešajame gyvenime daugiausia vartoja lenkų ir net žemaičių kalbas. Be to, naujai kuriamose Medicinos–chirurgijos akademijoje ir dvasinėje mokykloje yra numatoma mokytis kitų kalbų, bet nutyliama apie rusų kalbą”⁴⁶.

⁴⁰ Pasiūlymas kolegijai. 1832 01 31 // RVIA. F. 822. Ap. 1. B. 5096. L. 1–2.

⁴¹ Wasilewski J. Arcybiskupi i administratorowe archidiecezji Mohylowskiej. Pińsk, 1930. S. 11.

⁴² 1832 04 06 kolegijos posėdžio protokolas // RVIA. F. 822. Ap. 1. B. 5096. L. 3–16.

⁴³ Ten pat. L. 5.

⁴⁴ Vidaus reikalų ministro 1832 m. ataskaita // Ten pat. F. 821. Ap. 11. B. 6. L. 109.

⁴⁵ Ten pat. L. 112.

⁴⁶ 1832 06 ? Vilniaus generalgubernatoriaus raštas vidaus reikalų ministrui // LVIA. F. 378. B S. 1832 B. 2780. L. 4.

Generalgubernatorius buvo įsitikinęs, kad reikia nepraleisti geros progos įvesti visuotinį rusų kalbos mokymą ir prašė vidaus reikalų ministrą perduoti carui jo pasiūlymus: 1) ir toliau Medicinos–chirurgijos akademijoje ir dvasinėje mokykloje dėstyti rusų kalbą ir literatūrą, 2) įsteigti atskiras klases Vilniuje, Gardine, Baltstogėje prie civilinių gubernatorių valdininkams mokytis, 3) papapinėse mokyklose mokytis paprastą liaudį rusų kalbos, 4) kuo daugiau dalykų visose mokymo įstaigose dėstyti rusų kalbą, 5) nesuteikti laipsnių dvasininkams, kurie nepateikė liudijimų, kad moka rusų kalbą, 6) nustatyti terminą, kuriam praėjus, nė vienas bajoras, neturintis liudijimo, negalės gauti tarnybos⁴⁷. Taigi krašto surūsinimo programa buvo parengta.

Ministras D. Blūdovas neabejodamas sutiko įsteigti vyskupo siūlomą Rusijos ir visuotinės istorijos katedrą, tačiau prie rusų kalbos pridėjo dar ir literatūrą. Taip atsirado dvi naujos katedros.

Liepos 17 d. D. Blūdovas išdėstė savo credo carui: „Teologijos fakultetą pertvarkant į akademiją, svarbiausias tikslas yra atsikratyti visų nesklandumų buvusioje auklėjimo sistemoje, įvesti naują sistemą, kuri suartintų Romos katalikus su rusais, ir pagrindinė vyriausybė priemonė šiam tikslui pasiekti yra kalba“⁴⁸. Tiek A. Klungevičius, tiek asesorius A. Žiškovskis rūpinosi, kad akademijoje mokytųsi kuo daugiau klierikų iš Vilniaus vyskupijos. Vyskupas siekė sukurti stiprų katalikišką mokslo centrą, „mažąją universitetą“. Vilniaus vyskupija buvo pati didžiausia tikinčiųjų skaičiumi: turėjo apie 1400 kunigų ir vienuolių, čia veikė 453 bažnyčios, buvo 323 parapijos⁴⁹. Jos vedama politika lėmė katalikybės likimą Rusijos imperijoje. Kolegija tik kelioms vyskupijoms skyrė daugiau vietų akademijoje. Vyriausiojoje seminarijoje galėjo mokytis 33 klierikai, būsimoje akademijoje – 37. Vyskupijoms vietos paskirstytos taip: Lucko – 6, Žemaičių – 8, Mogiliovo – 10, Kameneco – 7, Minsko – 6. Kolegijos nariai, sekdami buvusią tradiciją, nepaskyrė nė vienos vietos akademijoje Vilniaus vyskupijai. Anksčiau vyskupas siūsdavo mokytis į Vyriausiąją seminariją ir universitetą tiek klierikų, kiek jų reikėjo⁵⁰. Nieko nelaukdamas, kolegijoje A. Žiškovskis 1832 m. balandžio 19 d. padavė atskirą prašymą D. Blūdovui: „Būtų visiškai teisinga vietoj išvykusių iš Vyriausiosios seminarijos 17 unitų klierikų skirti šias vietas

Vilniaus vyskupijai⁵¹. 1828 m. caras uždraudė priiminėti į seminariją unitus, norėdamas Polocke įkurti jiems dvasinę akademiją. Kiek vėliau vyskupas A.Klongevičius padarė tą žingsnį, kuriam ilgai ruošėsi ir į kurį dėjo daug vilčių – pasiūlė vidaus reikalų ministrui prie akademijos prijungti Vyskupijos kunigų seminariją. Vyskupijoje trūko kunigų, mažėjo vienuolių. “Gerbiant Vilniaus vyskupijos gyventojus, reikėtų priimti į aukštąją mokyklą 67 klierikus⁵². 1832 m. liepos 9 d. ministras ir caras sutiko sujungti seminariją ir akademiją į vieną aukštąją mokyklą. Tiesa, ministras nenurodė klierikų skaičiaus, o kalbėjo tik apie bendrus principus.

Vyskupo džiaugsmas truko neilgai. Po aštuonių dienų ministras atmetė A.Klongevičiaus sumanymą: “Įgyvendinus šį pasiūlymą, Vilniaus vyskupijos dvasininkai turėtų lemiamą įtaką viskam. Šitoji įtaka juo labiau pavojinga, nes lietuvių dvasininkai, esantys šalia lenkiškojo ir katalikiškojo fanatizmo Rusijoje, nuo jaunų dienų persiima šiuo kenksmingumu. Be to, aukštasis mokslas reikalingas aukštiesiems dvasininkams ir visiškai jo nereikia kaimo kunigams, nes tai gali pakenkti stačiatikių įtakai Vakarų gubernijose⁵³. Nepavyko įgyvendinti ir antrojo siūlymo. A.Klongevičius, patardamas vidaus reikalų ministrui įsteigti Rusijos ir visuotinės istorijos katedrą, tikėjosi sulaukti ministro ir caro pritarimo bei leidimo antrajam ir svarbiausiam savo siekiui. Deja. Atmestas net A.Žiškovskio prašymas Vilniaus vyskupijai skirti 17 vietų.

Rusijos valdžia, siekdama kiek įmanoma sumažinti vietų skaičių, kartu tikėjosi apriboti Vilniaus vyskupijos galią. Jau tada pradėdama mąstyti apie unitų prijungimą prie stačiatikių. 1833 m. gruodžio 22 d. Romos katalikų dvasinė kolegija išleido vidaus reikalų ministro patvirtintą įsakymą dėl vietų skaičiaus imperijos

⁴⁷ Ten pat. L. 6.

⁴⁸ Vidaus reikalų ministro 1832 m. ataskaita / / RVIA. F. 821. Ap. 11. B. 6. L. 112.

⁴⁹ Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi. Wilno, 1843. T. 24. S. 168.

⁵⁰ Dobszewicz T. Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Kraków, 1883. S. 88.

⁵¹ RVIA. F. 822. Ap. 1. B. 5096. L. 15–16.

⁵² Ten pat. F. 821. Ap. 11. B. 6. L. 110.

⁵³ Ten pat.

vyskupijoms⁵⁴. Mogiliovo vyskupijai skirta 9, Vilniaus – 9, Minsko – 6, Kameneco – 6, Žemaičių – 5, Lucko-Žitomiro – 5 vietos. Skirdama 9 vietas Vilniaus vyskupijai, Rusijos valdžia, o ypač vidaus reikalų ministras, vis dar tikėjosi perkelti metropolitą iš Mogiliovo į Vilnių. Akademiją D.Blūdovas nutarė padalyti į du skyrius: aukštesnį ir žemesnį. Pirmajame turėtų mokytis klierikai, baigę seminarijas, o antrajame (seminarijoje) 67 auklėtiniai iš Vilniaus vyskupijos, 5 armėnai katalikai iš Gruzijos ir 2 iš Podolės gubernijos. Seminarijoje mokslas truksiąs 3 metus. Profesoriai, dirbantys akademijoje, be jokio užmokesčio privalėsią dėstyti tuos pačius dalykus ir seminarijoje – tik siauriau.

Be vidaus reikalų ministerijos, svarstant ir tvirtinant akademijos statutą, dalyvavo ir speciali Vidaus, dvasinių ir liaudies švietimo reikalų komisija, vadovaujama grafo I.Stroganovo (Stroganov). Šios komisijos pirmininkas kreipėsi į Vilniaus gubernatorių, prašydamas atsiųsti buvusio universiteto statutą ir kitus dokumentus⁵⁵.

Grįžęs į Vilnių, A.Klongevičius neliko be darbo – padėjo caro valdžiai uždaryti vienuolynus. Už šį darbą vėliau vidaus reikalų ministras jį pristatė apdovanojimui. Nors po caro įsako dėl universiteto uždarymo praėjo keli mėnesiai, universiteto turtas ir valdos vis dar buvo nepadalyti. 1832 m. spalio 6 d. Nikolajus I paskyrė Vilniaus vyskupą akademijos konferencijos (susirinkimo) pirmininku, taip pat pavedė jam sudaryti laikinąją beneficinę komisiją, kuri perimtų universiteto turta, skirtą akademijai. Vilniaus generalgubernatorius patvirtino A.Klongevičių šios komisijos pirmininku, o nariais – oficialią prelatą J.Civinskį (Cywiński), valstybės patarėją A.Lapą, gubernijos bajorų vadovą grafą Zobielą, kamerherą Abromavičių, generalgubernatoriaus kanceliarijos vedėją Žadovskį, kolegijos asesorių Kleistą. Spalio 27 d. įvyko pirmasis komisijos posėdis, kuriam pirmininkavo A.Klongevičius⁵⁶. Komisija veikė iki pat akademijos iškėlimo į Peterburgą. Be šių rūpesčių, vyskupas vadovavo dar tebeveikiančiai Vyriausiajai seminarijai. Nuo 1832 m. Vilniuje atidaromos Medicinos–chirurgijos akademijos per labai trumpą laiką paruoštą statutą caras tuoj patvirtino, o katalikų aukštoji mokykla dar neturėjo nei savojo statuto, nei įsako. Čia caras neskubėjo – katalikų kunigai imperijai buvo kur

kas pavojingesni už gydytojus. Po sukilimo Rusija vengė aštrių susidūrimų su Vatikanu, tačiau santykiai su Romos popiežiumi nebuvo patys geriausi. Nors popiežius ir pasmerkė kunigų dalyvavimą sukilime, tačiau buvo suinteresuotas palaikyti maištingą dvasią šiose Rytų Europos žemėse. Vienuolynų ir bažnyčių, universiteto, kuriame buvo Vyriausioji seminarija, uždarymas, kunigų trėmimas kėlė Romos kurijos nebylų pyktį ir nepasitenkinimą. 1832 m. rugpjūčio mėnesį Rusijos atstovui prie Šv. Tėvo sosto G.Gagarinui Romos kurija įteikė niekieno nepasirašytus raštus, įvardytus A.B.C.D.E.⁵⁷ Šie raštai – tai tikras kaltinamasis aktas Rusijos valdžiai. Vatikanas priekaištavo imperijos valdžiai, kad pastebimi tarp Lietuvos krašto Romos katalikų ir dvasininkų papročių pasikeitimai ir susilpnėjęs tikėjimo jausmas, varžoma vyskupų valdžia, vyskupams ir kitiems dvasininkams neleidžiama ugdyti būsimųjų klierikų ir kt. Kitaip tariant, Romos kurija davė išpėjimą ženkla. Suneiręs Peterburgas siekė žūtbūt išvengti konflikto su Roma. Sunku pasakyti, ar A.Klongevičius žinojo apie šį Vatikano poelgį, tačiau D.Blūdovui nebuvo jokia paslaptis prieš sukilimą Vilniaus konsistorijos palaikomi tiesioginiai ryšiai su Roma⁵⁸. Atrodo, ryšiai nenutrūko ir toliau. A.Klongevičius su Rusijos valdžia ėmė elgtis vis drąsiau. Taigi popiežius, nors ir netiesiogiai, palaikė ir pagreitino akademijos kūrimą. Tokia laiku suteikta parama Vilniaus vyskupui kuriant akademiją teikė vilčių kuo daugiau naudos išspausti iš imperijos valdžios.

Rusijos Užsienio ir Vidaus reikalų ministerijos teisinosi Romos kurijai, kad steigiamą mokyklą labiau atitiks Romos katalikų dvasininkų poreikius Rusijoje ir jai vadovaus metropolitas arba Vilniaus vyskupijos valdytojas.

⁵⁴ RVIA. F. 46. Ap. 1. B. 413. L. 1.

⁵⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus 1832 07 05 raštas Baltarusijos švietimo apygardos globėjui // LVIA. F. 567. Ap. 2. B. 7. L. 12.

⁵⁶ 1832 10 27 posėdžio protokolas // Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 43. B. 2193. L. 1.

⁵⁷ Rusijos užsienio politikos archyvas. F. 190. Ap. 525. B. 455. L. 1–45.

⁵⁸ 1837 03 31 vidaus reikalų ministro raštas // Ten pat. L. 145–151.

Pagaliau 1833 m. liepos 1 d. Aleksandrijoje netoli Peterhofo Nikolajus I patvirtino einančio Valstybės tarybos pirmininko pareigas A.Golycino pateiktą akademijos statutą. Pirmas įsako punktas teigė: įsteigti Vilniuje aukštąją Romos katalikų teologinę mokyklą ir pavadinti ją "Romos Katalikų dvasine akademija"⁵⁹. Akademija privalo vadovautis patvirtintu statutu. Beje, statusas labai panašus į 1814 m. stačiatikių akademijos statutą⁶⁰, o pritaikytas katalikų akademijai turėjo šiek tiek bendrumo ir su Vokietijos katalikų teologijos fakultetų nuostatais. Tas pats statusas vėliau tapo pamatu steigiamai Varšuvos katalikų akademijai.

Prie akademijos prijungta Vyriausioji seminarija, Vilniaus vyskupijos seminarija, kurioje buvo 60 klierikų iš vyskupijos ir armėnų katalikų skyrius su 7 klierikais. Statute numatoma, kad akademijoje mokysis 40 studentų, taip pat tie, kurie mokės patys už mokslą, į ją galės stoti tik patys geriausi seminarijų auklėtiniai. Mokslas akademijoje truks 3 metus. Visi mokslai dėstomi lotynų ir rusų kalbomis, be to, klierikai galės mokytis, sakyti pamokslus vietos kalba arba savo vyskupijos tarpe. Tai labai svarbi nuostata, tačiau teikiama galimybė beveik niekada nebuvo pasinaudota. Trečioji vartojama kalba akademijoje – lenkų. Šia kalba dėstyta homiletika. Akademija buvo tiesiogiai pavaldi Peterburgo Romos katalikų dvasinei kolegijai ir Vidaus reikalų ministerijai. Vilniaus vyskupui suteikta teisė pirmininkauti konferencijoms, dalyvauti egzaminuose, bet kada lankyti akademiją, apie pastebėtus trūkumus pranešti rektoriui arba valdybai.

Peterburgo Romos katalikų kolegija buvo tarpininkė tarp akademijos ir Vidaus reikalų ministerijos, nors iki iškėlimo į Peterburgą didžiausią įtaką akademijoje turėjo A.Klongevičius, o ne rektorius. Vidinė akademijos struktūra buvo panaši į Vyriausiosios seminarijos: rektorius, valdyba, inspektorius, ekonomas. Į valdybą įėjo rektorius, inspektorius, du profesoriai pasauliečiai ir ekonomas. Rektorius vadovavo valdybai, jo balsas tapdavo lemiamas posėdžiuose, jei balsų būdavo po lygiai. Jis buvo atsakingas už akademijos valdymą ir tvarkymą. Akademija nepalikta be kontrolės. Kolegija įpareigota kas 3 metai pateikti Vidaus reikalų ministerijai nepaprastojo vizitatoriaus kandidatūrą. Ministro patvirtintas vizitatorius iš Peterburgo keliaudavo į Vilnių. Pirmą kartą 1836 m.

akademijoje ir seminarijoje esančią tvarką tikrino pats N.Dolgorukovas, ir tik 1838 m. vizitatoriumi paskiriamas kolegijos asesorius J.Gintila⁶¹.

DĖSTYTOJŲ PARINKIMAS IR MOKSLO DISCIPLINOS

Vienas iš svarbiausių vyskupo rūpesčių buvo dėstytojų parinkimas. Nuo šių žmonių išsimokslinimo, pilietinės savimonės, noro katalikiškai ugdyti aukštuosius dvasininkus turėjo priklausyti būsimos akademijos mokslo lygis, katalikybės stiprėjimas ir išlaikymas buvusioje LDK ir visoje Rusijos imperijoje. Tai puikiai suprato A.Klongevičius, kuriuo, beje, caras ir vidaus reikalų ministras ėmė vis labiau pasitikėti. Konkretus darbas prasidėjo ir Peterburge, ir Vilniuje. Dabar caro valdžia siekė greičiau sutvarkyti akademiją. 1833 m. liepos 25 d. Senatas oficialiai dar kartą įpareigojo vidaus reikalų ministrą vykdyti caro įsaką dėl akademijos įkūrimo. D.Bliūdovas tradiciškai išdėstė savo nuomonę apie būsimą akademijos rektorių ir kitus dėstytojus ir pažymėjo, kad rektoriumi negali būti paskirtas dabartinis Vilniaus vyskupijos valdytojas A.Klongevičius⁶².

Akademijos statute buvo nurodytos šios katedros: Šventojo Rašto, biblinės archeologijos ir hermeneutikos, moralinės, dogmatinės ir pastoralinės teologijos, logikos ir moralinės filosofijos, Bažnyčios istorijos ir kanonų teisės, teorinės ir praktinės homiletikos, lotynų ir graikų literatūros ir kalbos, rusų literatūros ir kalbos, Rusijos ir visuotinės istorijos, taip pat hebrajų, prancūzų ir vokiečių kalbų. Homiletikos profesorius, be pagrindinio kurso, turėjo skaityti ir lenkų literatūros paskaitas.

A.Klongevičius neleido laiko veltui. Jau dirbdamas universitete jis gerai išmanė mokymo ir mokslų trūkumus bei privalumus. Vilniaus

⁵⁹ Виленская римско-католическая духовная академия. Устав Виленской римско-католической духовной академии. СПб., 1833. Л. 1.

⁶⁰ Żongołowicz B. Wydział teologiczny uniwersytetu Stefana Batorego w okresie 1919-1929 r. Wilno, 1931. S. 7.

⁶¹ RVIA. F. 46. Ap. 1. B. 398. L. 16.

⁶² 1833 09 16 ministro raštas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 16.

vyskupas – nuolatinis reformatorius – kiek leido jėgos ir galimybės stengėsi iki galo išnaudoti susiklosčiusią situaciją. Nors caro valdžia atmetė jo pateiktus siūlymus, jis vėl teikė naujus. Tremtis išugdė atkaklumą ir tvirtą nuostatą įgyvendinti sumanymus.

Naujasis akademijos statutas nedžiugino vyskupo: mažai katedrų, neapibrėžtos klierikų buitinės sąlygos ir elgesio normos, teologiją dėl kurso platumo neįstengtų dėstyti tik vienas profesorius. Ypač vyskupą užgavo naujai įkurta Moralės filosofijos katedra. Grįžęs iš tremties jis suprato, kad situacijai po sukilimo reikia naujo tipo kunigų. Dėl padidėjusio Rusijos valdžios spaudimo reikėjo kurti struktūrą, kuri būtų patikima ir sugebėtų save išsaugoti. „Niekas taip nepuošia Bažnyčios, kaip geri kunigai“, – sakydavo vyskupas⁶³.

A.Klongevičius, pranešimo „Apie toleranciją“ autorius ir masonų susirinkimų lankytojas, nutarė atsikratyti tarp kunigų vyravusios liberalizmo ir jozefizmo dvasios. „Dabartinė moralės filosofija – rašė jis, – susižavėjusi vokiečių filosofijos sistemomis. Tačiau Kantas, Fichtė, Šelingas ir kiti nepaaiškino grynosios prigimties teisės, tik padarė ją nesuprantama. Išvados, išvestos iš grynojo proto (ratio pura) arba iš praktinio proto, sukėlė abejones pagrindinėmis tiesomis, sukomplikavo auklėjimą ir uždegė auklėtinių galvas idealizmu, bet naudos visuomenei neatnešė...“⁶⁴

A.Klongevičius kaip pavyzdį nurodė universiteto Filosofijos katedrą, kuri vadovavosi vokiečių mokyklos sistema, ir buvo uždaryta. Vyskupo argumentai išties svarūs, jis vėl tikėjosi nuteikti palankiai sau vidaus reikalų ministrą: „Vietoj moralės filosofijos reikėtų atskirai dėstyti moralinę teologiją. Tai būtų naudinga tiek dvasine, tiek filosofine prasme. Kiekvienas krikščionis vadovaujasi tik krikščioniška morale. Logiką būtų galima sujungti su moraline teologija“. Į vyskupo raštą D.Blūdovas ilgai neatsakė, A.Klongevičius net pasiūlė kandidatą naujai katedrai. Deja, ne pirmą kartą teko Vilniaus vyskupui nusivilti. Vidaus reikalų ministras buvo ne blogesnis sofistai už vyskupą. Akademijos statutas, patvirtintas caro, įpareigojo ne tik vyskupą, bet ir ministrą. „Be filosofijos mokslo negalima būti geru pamokslininku, tvirtu krikščionybės gynėju, nuosaikiu, nesižavinčiu fanatizmu, – rašė ministras rašte kolegijai. – Čia kalbama ne apie kenksmingą filosofiją, bet apie tikrąją, kurios bijoti nereikia“⁶⁵.

Naujieji mokslo metai Vyriausiojoje ir Vyskupijos seminarijose prasidėjo kiek neįprastai. Vidaus reikalų ministras leido vyskupui toliau mokyti klierikus, tačiau uždraudė priimti naujų. Seminarijoje dėstė J.Skydelis (Skidell), A.Fijalkovskis (Fialkowski), L.Borovskis (Borowski), A.Kapelis (Cappelli), S.Žukovskis (Žukowski), buvęs Šventojo Rašto ir biblinės archeologijos profesorius, unitų archijerėjas M.Bobrovskis (Bobrowski) jau nedėstė, nes unitų klierikai nesimokė.

Rugpjūčio pabaigoje vyskupas gavo oficialų raštą, kuriame nurodoma pateikti kandidatus visoms pagal statutą numatytoms disciplinoms dėstyti. Parinkti žmonės, kurie patenkintų vyskupo keliamus reikalavimus ir kartu tiktų valdžiai, nebuvo lengva. Sunkumų kilo net dėl katedrų skaičiaus, etatų. Sunku buvo rasti žmonių Vilniuje, norinčių dėstyti nekeliančioje pasitikėjimo nežinomoje rusų valdžios kuriamoje mokykloje. Įvairių tautybių Vilniaus kunigai skirtingai vertino tokį darbą. Be to, daugelis kunigų, anksčiau baigusią teologijos mokslus, atsiliko nuo teologinių mokslų pažangos.

Svarbiausias asmuo kuriamoje akademijoje – rektorius. Šias pareigas turėjo teisę užimti vienas iš Vilniaus vyskupijos sufraganų arba prelatas, garsus savo mokytumu. Jau anksčiau vidaus reikalų ministras atmetė A.Klongevičiaus kandidatūrą į šį postą. Kolegija privalėjo pateikti vidaus reikalų ministrui du kandidatus į šią vietą. Rektorių skirti ir atleisti galėjo tik pats caras. A.Klongevičius siekė, kad rektoriumi taptų jam artimas žmogus. Jis susitiko su Vilniaus kapitulos nariais. Visų pirma kreipėsi į tuos kapitulos narius, kurie anksčiau dirbo Vyriausiojoje seminarijoje⁶⁶. Prelatai K.Dmochovskis (Dmochowski) ir J.Civinskis atsisakė rektorius posto ir paprašė nesiūlyti jiems jokių pareigų akademijoje. Tiesa, po dešimties metų K.Dmochovskis labai gailėjosi, kad atsisakė. A.Klongevičius pernelyg dėl to nenusiminė. Po sukilimo išvažiuavęs

⁶³ Krasieński A. Wspomnienia. S. 73.

⁶⁴ 1833 08 30 raportas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 18–19.

⁶⁵ 1833 12 19 vidaus reikalų ministro raštas kolegijai // Ten pat. L. 86.

⁶⁶ Dobszewicz T. Wspomnienia. S. 99.

į Lucką, ten gyveno buvęs Vilniaus katedros prelatas scholastas A. Osinskis – ištikimas vyskupo bendražygis. Kai trėmė Vilniaus vyskupą, žandarai leido jam parašyti tik kelis žodžius: „Vyskupijos valdymą pavedu konsistorijai“⁶⁷. Susirinkusi Vilniaus kapitula norėjo išsirinkti kapitulos vikarą, tačiau tam pasipriešino A. Osinskis. Grįžęs vyskupas neužmiršo doro prelato poelgio ir suteikė jam Olicko infulatą. Taigi dabar A. Klungevičius norėjo susigražinti A. Osinskį į Vilnių. Vienas iš mokyčiausių kunigų buvęs pijoras A. Osinskis buvo tinkama kandidatūra į rektoriaus kėdę. Anksčiau būsimasis rektorius profesoriavo įvairiose pijorų mokyklose ir licėjuose, buvo teologijos daktaras, universiteto tarybos garbės narys. Tai tipiškas „vėlyvojo Šviečiamojo amžiaus atstovas, vienas iš tų, kuris rūpinosi išsaugoti liaudies kultūrą“⁶⁸. Sudarinėjo lenkų kalbos žodyną, rašė studijas apie universiteto rektorių P. Skargą, vyskupų gyvenimą, jėzuitus. Kilęs iš nuskurdusių Lenkijos bajorų šeimos. Pats A. Osinskis palankiai vertino Vilniaus vyskupo žinią. „Jaučiu dėkingumą už pasiūlymą vadovauti dvasinei akademijai. Trūksta žodžių garbingumui ir gerumui išreikšti“, – rašė jis A. Klungevičiui⁶⁹.

Antruoju kandidatu į rektoriaus vietą sutiko būti Vilniaus kapitulos prelatas kustošas, buvęs dvasinės kolegijos asesorius A. Žiškovskis, kuris, aišku, mokytumu negalėjo prilygti A. Osinskiui, tačiau gyvendamas Peterburge pažinojo įtakingų valdžios vyrų.

Surasti rektorių didelių pastangų nereikėjo, ieškojimas kitų dėstytojų, kurie atitiktų mokslo ir mokymo lygį ir ištikimybę bažnyčios kanonams, matyt, kainavo vyskupui daug sveikatos. Profesorių, adjunktų ir lektorių paskyrimą tvirtindavo vidaus reikalų ministras. Oficialiu kriterijumi atrenkant profesorius buvo laikomas mokytumas ir gebėjimas dėstyti konkrečią discipliną. O tie, kurie nepasižymėjo anksčiau arba, būdami jauni, dar nespėjo to padaryti, privalėjo pateikti vieną arba kelias disertacijas dėstomosios disciplinos tema.

Uždaręs universitetą, caras nepalietė nė vieno Teologijos skyriaus dėstytojo, nors rektorius kelis buvo apibūdinęs kaip nepatikimus. Kas tiko carui, ne viskas patiko Vilniaus vyskupui. Vidaus reikalų ministras siūlė palikti akademijoje A. Kapelį ir S. Žukovskį. A. Kapelis anksčiau dėstė kanonų teisę. Pagal statutą, Bažnyčios istorija ir

kanonų teisė buvo sujungtos į vieną katedrą. Ta proga vyskupas sumanė atsikratyti svetimšalių, skleidusių kritiškas pažiūras apie Bažnyčios teisės šaltinius ir jos hierarchus. Be to, Bažnyčios istorijos dėstytojas turėjo būti gerai pasirengęs. A.Klongevičius manė pakeisti pasaulietį A.Kapelį profesoriumi dvasininku. Įtakingas Vilniaus masonas, adjunktas S.Žukovskis, dėstęs Teologijos skyriuje graikų ir hebrajų kalbas, nesutiko akademijoje dėstyti vien hebrajų kalbą. Akademijos statute šios kalbos atskirtos. Vyskupas atmetė ministro siūlomas A.Kapelio ir S.Žukovskio kandidatūras⁷⁰.

Šventojo Rašto, archeologijos ir hermeneutikos katedra atiteko profesoriui J.Skydeliui, universitete dėščiusiam moralinę ir pastoralinę teologiją. Tai buvo 43 metų, kilęs iš bajorų, baigęs Telšių apskrities mokyklą, Vilniaus universitetą, Vyriausiąją seminariją profesorius. 1823 m. už darbą "De eminentia et juribus episcoporum super prestbiteros" jam buvo suteiktas teologijos daktaro laipsnis. Šis Vilniaus katedros kanauninkas nekėlė vyskupui jokių abejonių.

Buvusiam Vyriausiosios seminarijos regensui J.Markevičiui (Markewicz) pavedama skaityti dogmatinę, pastoralinę ir moralinę teologiją. A.Klongevičius veikiau pasitikėjo prieštaringai vertinamo Podolės-Kameneco katedros kanauninko žiniomis, negu jo gebėjimu vadovauti klierikams.

Savo vietos akademijoje laukė vienas iš geriausių Vyriausiosios seminarijos klierikų A.Fijalkovskis. Nuo 1825 m. jis profesoriavo seminarijoje, buvo mylimiausias A.Klongevičiaus mokinys, Polocko akademijos auklėtinis, teologijos ir bažnyčios teisės daktaras. A.Fijalkovskiui buvo pasiūlyta Bažnyčios istorijos ir kanonų teisės katedra. 1833 m. vyskupo paliepimu, remiantis caro įsaku, A.Fijalkovskis atrinkinėjo knygas akademijai iš universiteto bibliotekos⁷¹, padėjo A.Klongevičiui dirbti akademijos ir seminarijos jungimo darbus.

⁶⁷ Krasieński A. Wspomnienia. S. 74.

⁶⁸ Polski słownik biograficzny. W., 1979. T. XXIV/2. S. 334.

⁶⁹ 1833 10 02 A. Osinskio laiškas vyskupui // VUBRS. F. 13–157. L. 3.

⁷⁰ 1833 09 15 A. Klongevičiaus raštas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L.

⁷¹ Formuliarinis tarnybos sąrašas // Ten pat. F. 46. Ap. 3. B. 144a. L. 5.

Nors Vilniaus vyskupas ir nusiuntė vidaus reikalų ministrui Filosofijos katedros pakeitimo projektą, tačiau ne itin tikėjo laiminga pabaiga. "Logikos ir moralės filosofijos katedrą aš patikiu, – rašo A.Klongevičius, – buvusiam iki šio laiko Vyriausiosios seminarijos dvasios tėvui, kanauninkui Daugirdui, kuris šioje mokslų srityje garsėja savo darbais..."⁷² A.Daugirdas (Dowgird), universiteto Filosofijos katedros profesorius, Lietuvos pijoras, neilgai tedėstė akademijoje – 1835 m. mirė.

Vidaus reikalų ministras 1833 mokslo metų pradžioje leido buvusiam Vilniaus universiteto retorikos ir poezijos profesoriumi L.Borovskiui (Borowski) dėstyti Vyriausiojoje seminarijoje pamokslinės retorikos pagrindus ir homiletiką. Jį mėgo klierikai, be to, L.Borovskis gerai mokėjo klasikinės ir naująsias kalbas, buvo linksmo būdo ir laisvas žmogus, kaip ir visi Vilniaus masonai, tikėjo laisve ir lygybe⁷³. L.Borovskis sutiko vadovauti teorinės ir praktinės homiletikos katedrai. Vyskupo nuomone, tarp dvasininkų nėra jai geresnio kandidato.

Pagal caro patvirtintus etatų nuostatus, graikų ir lotynų literatūrą, rusų literatūrą ir kalbą privalėjo dėstyti Medicinos–chirurgijos akademijos tų dalykų profesoriai, geriausias klasikinės literatūros žinovas S.Grinevičius (Hryniewicz) – lotynų ir graikų literatūrą. O vienintelis rusas tarp profesorių, taip J.Loboiką apibūdino buvęs Vilniaus generalgubernatorius, mokys rusų kalbos ir literatūros. Abu buvę universiteto profesoriai. Sunku pasakyti, kaip atsitiko, kad etatų nuostatuose paskirtos tik 7 profesorių algos, o akademijos statute numatytos aštuonios katedros. Kitaip tariant, Rusijos ir visuotinės istorijos profesorius liko be algos. Medicinos–chirurgijos akademijos bibliotekininkas P.Kukolnikas be užmokesčio sutiko mokyti klierikus istorijos. Vėliau jam vidaus reikalų ministras paskyrė ne profesoriaus, bet adjunkto algą, tačiau paskaitos nebuvo vertos ir tokio užmokesčio. Taigi kandidatai į visas katedras buvo surasti, pagal nuostatus, be profesorių, akademijoje turėjo dirbti ir keturi adjunktai – profesorių padėjėjai. A.Klongevičius į šias vietas siūlė buvusius savo auklėtinius, kurie beveik visi buvo baigę Vyriausiąją seminariją ir turėjo mokslo laipsnius. Matyt, rektorius A.Osinskis rekomendavo Lucko kanauninką, Kremeneco licėjaus dvasios tėvą J.Kulikovskį (Kulikowski), tačiau dėl blogos

sveikatos ir pradėtos bažnyčios statybos jis atsisakė. Iš Chersono gubernijos buvo iškvieistas Jozefalio kolonijos kuratorius K. Borovskis (Borowski)⁷⁴, Polocko akademijos auklėtinis, tik 1831 m. baigęs Vyriausiąją seminariją. Jis maloniai sutiko imtis jam siūlomo darbo. Vilniaus vyskupas gerai pažinojo diecezinės seminarijos prefektą D. Pacevičių (Pacewicz). Kilęs iš Žemaitijos bajorų, 33 m. amžiaus, mokėsi Padubysio apskrities mokykloje, paskui Žemaičių vyskupijos seminarijoje. 1827 m. grįžo į Vilniaus Šv. Jono bažnyčią. Seminarijoje jis dėstė moralinę teologiją.

Kitas kandidatas į adjunktus – J. Narkevičius, 29 m. žemaičių bajoras, gabus klierikas, už gerą mokymąsi Vyriausiojoje seminarijoje apdovanotas pinigine premija. Ją baigęs, mokytojavo vargonininkų mokykloje prie Vyriausiosios seminarijos. Vyskupas J. A. Giedraitis (Giedroyc) 1830 m. pasikvietė J. Narkevičių (Narkiewicz) į Alsėdžius ir paskyrė kapelionu⁷⁵. Po sukilimo perkeltas į Kužlių altariją.

P. Valinskis (Walinski), kunigas misionierius šiek tiek studijavo universitete, vėliau 6 metus dirbo dėstytoju misionierių seminarijose ir išlaikė egzaminus teologijos magistro laipsniui. A. Klungevičius misionierių kunigą paskyrė akademijos bibliotekininku. Biblioteką sudarė Vyriausiosios bei Vyskupijos seminarijų ir universiteto knygų rinkiniai.

Universiteto ekstraordinarinis profesorius J. de Neve (De Neve) buvo pakviestas dėstyti prancūzų kalbą, filosofijos kandidatas, Vilniaus apskrities mokyklos mokytojas V. Birfroindas (Birfreund) – vokiečių. S. Žukovskiui atsisakius dėstyti hebrajų kalbą, surasti kataliką, gerai mokantį šią kalbą, pavyko greitai. Vilniuje gyveno nemažai išsilavinusių žydų, tačiau vyskupas pageidavo dėstytojo kataliko. Ir tik 1835 m. gegužės mėn. vidaus reikalų ministras patvirtina A. Klungevičiaus ir prof. J. Skydelio rekomenduotą Bernardinų ordino vienuolį žydą, perėjusį į krikščionybę D. Pazdzierskį (Pazdzierski) hebrajų kalbos dėstytoju.

⁷² Ten pat. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 34.

⁷³ Bieliński J. Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 3. S. 139.

⁷⁴ Formuliarinis 1848 m. tarnybos sąrašas // RVIA. F. 822. Ap. 11. B. 444. L. 142–143.

⁷⁵ Formuliarinis tarnybos sąrašas // Ten pat. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 320–321.

Besikuriančiai akademijai reikėjo ir ūkio. Ekonomu buvo paskirtas Vilniaus vyskupijos seminarijos prokuratorius, teologijos kandidatas A.Stanevičius (Staniewicz). 1817 m. jis baigė Pastovių apskrities mokyklą, vėliau Vyriausiąją seminariją. Ekonomas koordinavo visus ūkinius ir finansinius akademijos darbus, rūpinosi patalpų švara ir tvarka. Ekonomu, pagal statutą, galėjo būti ir dvasininkas, ir pasaulietis.

Antroji figūra po rektoriaus akademijoje buvo inspektorius. Inspektoriumi paprastai skirdavo kurį nors vyresnį akademijos profesorių. Paskaitų ir dvasinių pratybų kontrolė, moralinė būsimojo kunigo sielos būseną ir elgesys akademijoje, bendravimas su klierikais ir jų kambarių lankymas – tai inspektoriaus pareiga ir rūpestis. Išsamesnę inspektoriaus veiklos instrukciją nustatydavo akademijos valdyba. Vilniaus vyskupas manė, kad inspektorius neturi dėstyti, o privalo vykdyti pagrindinę savo pareigą – auklėti klierikus. A.Klongevičiui nepatiko kandidatas į šią pareigybę buvęs Vyriausiosios seminarijos rektoriumi (regensu) J.Markevičius, mat pernelyg gerai žinojo jo silpnybes, todėl inspektoriumi vyskupas pasiūlė Vilniaus katedros kanauninką J.Gonsovskį (Gašowski). Šis Lomžos pijorų mokyklos auklėtinis nuo 1804 m. mokėsi ir profesoriavo Vilniaus kunigų vincentiečių seminarijoje. 1833 m. ėjo Vilniaus vyskupijos konsistorijos asesoriaus pareigas.

Pagal statutą, akademijos valdybą sudarė rektorius, inspektorius, du profesoriai ir ekonomas. Į valdybą buvo renkami profesoriai pasauliečiai. Tuo valdžia siekė akademijos valdyboje turėti didesnę įtaką, o kartu rinkti informaciją, kurios ne tiek daug ir turėjo. Valdybos nariais paskiriami L.Borovskis ir J.Loboika. Į šias vietas Rusijos valdžia paprastai skirdavo vien rusų literatūros ir istorijos profesorius. Pirmoji valdyba – išimtis akademijos istorijoje.

Beveik visas akademijos personalas buvo surinktas. Dabar tereikėjo, kad jį patvirtintų imperatorius ir vidaus reikalų ministras. Pastarasis, nors ir ragino Vilniaus vyskupą kuo greičiau atidaryti akademiją, bet pats skubėti nemėgo. Kolegija šioje dvikovoje laikėsi stebėtojo ir tarpininko pozicijų. Ministras buvo nepatenkintas, nes beveik visos kandidatūros kėlė jam įtarimą, ypač jaunieji adjunktai. D.Blūdovą erzino ir užgavo tai, jog Vilniaus vyskupas visiškai neatsižvelgė į jo siūlomas kandidatūras.

Vidaus reikalų ministras tikėjosi, kad galbūt Vilniaus generalgubernatorius pasiūlys kitus kandidatus. Tuo tikslu 1833 m. lapkričio 24 d. jis kreipėsi į N.Dolgorukovą: "Būtina, kad į Romos katalikų dvasinę akademiją būtų paskirti pagal galimybes gabūs, patikimi, atsidavę vyriausybei žmonės"⁷⁶. D.Blūdovas labai susirūpinęs rektoriumi, nes, jo nuomone, "nė vienas iš kandidatų neturi reikiamų savybių"⁷⁷. Jam labiau patiko J.Civinskis ir K.Dmochovskis, kurie atsisakė eiti rektoriaus pareigas. Ministras siekė supriešinti vyskupą ir būsimąjį rektorių.

A.Klongevičius su N.Dolgorukovu sutarė gerai. Be to, vyskupas buvo turtingas žmogus, o generalgubernatoriui, mėgstančiam puotas, kurios pranokdavo jo finansinių išteklių galimybes, geri santykiai su vyskupu teikdavo, matyt, ne tik moralinį pasitenkinimą. Pagal žandarų pranešimus ir Vilniaus generalgubernatoriaus nuomonę visi profesoriai esą patikimi ir gabūs mokslo vyrai. Nors dėl A.Fijalkovskio ir J.Gonsovskio dar susirašinėta, Vilniaus žandarų korpuso pulkininkas K.Rutkovskis (Rutkovskij) itin gerai apibūdino Polocko akademijos auklėtinį A.Fijalkovskį: "puikaus elgesio ir turi palyginti gerų savybių"⁷⁸.

Ministras neturėjo kur dingti, jis buvo priverstas gerbti generalgubernatoriaus nuomonę, juo labiau kad ir caras juo pasitikėjo. Be to, Peterburgo dar nespėjo pasiekti kalbos apie N.Dolgorukovo gyvenimo būdą.

1833 m. gruodžio 8 d. vidaus reikalų ministras išvyko pas carą. Nikolajus I patvirtino D.Blūdovo pateiktus kandidatus⁷⁹. Akademijos rektoriumi paskiriamas A.Osinskis, profesoriais – J.Skydelis, A.Daugirdas, S.Grinevičius, L.Borovskis ir J.Loboika. Vidaus reikalų ministras griežtai nusiteikęs prieš vyskupą ir paskiria A.Kapelį kanonų teisės bei Bažnyčios istorijos profesoriumi. Vyskupas į šią vietą siūlė A.Fijalkovskį, tačiau šis dėstys teologiją. Kadangi kanauninkas J. Gonsovskis nedirbo nei universitete, nei Vyriausiojoje seminarijoje, tai inspektoriumi, ministro manymu,

⁷⁶ 1833 10 24 ministro raštas // LVIA. F. 378. PS. 1833. B. 68. L. 2.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Ten pat. L. 4.

⁷⁹ 1833 12 10 ministro raštas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 74–75.

negali būti skiriamas. Inspektoriumi patvirtintas J. Markevičius. Profesoriaus vardas suteiktas Rusijos ir visuotinės istorijos dėstytojui P. Kukolnikui, tačiau jam buvo mokama tik adjunktų alga.

Ministras, padaręs du pakeitimus, nenustebino A. Klungevičiaus. Svarbiausias tikslas pasiektas – rektoriumi paskirtas A. Osinskis. Adjunktų ir lektorių, išskyrus J. de Neve, vidaus reikalų ministras kol kas nepatvirtino. Jis laukė generalgubernatoriaus žinių apie jų patikimumą ir lojalumą valdžiai.

Vilniaus gubernijos žandarų korpuso skyrius nuodugniai rinko duomenis apie adjunktus ir lektorius. IV apygardos žandarų korpuso viršininkas pulkininkas D. Jazikovas (Jazikov) pranešė generalgubernatoriui: „Vilniaus vyskupijos seminarijos prefektas kunigas Pacevičius sukilime ir antivyriausybinėje veikloje nedalyvavo, normalaus elgesio. Misionierių kunigas P. Valinskis kuklus, gabus, nepastebėta, kad užsiimtų antivalstybine veikla“⁸⁰. Panašiai apibūdintas ir kunigas A. Stanevičius. Nors žandarų korpuso vadas nepateikė kompromituojančių duomenų apie Žemaičių vyskupijos kunigą J. Narkevičių, tačiau, žinodami J. A. Giedraičio elgseną per sukilimą, žandarai ir valdžia netikėjo buvusio vyskupo dvasios tėvo nekaltumu. Papulkininkui Bobochovui specialiai įsakoma kruopščiai surinkti duomenis apie jį. J. A. Giedraitis tikriausiai neužmiršo apginti savo nuodėmklausio. Papulkininkis pranešė generalgubernatoriui: „Jono Narkevičiaus elgesys ir gyvenimo būdas geras, nepastebėta, kad būtų nepatinkamas politinė ar civilinė veikla. Sukilime nedalyvavo, neteistas, bet kokių nors nuopelnų vyriausybei neturi“⁸¹. N. Dolgorukovas, siųsdamas duomenis apie J. Narkevičių vidaus reikalų ministrui, „užmiršo“ įrašyti paskutinę papulkininkio Bobochovo sakinio dalį. 1834 m. liepos mėn. D. Blūdovas adjunktai patvirtino D. Pacevičių, J. Narkevičių ir K. Borovskį.

Akademijos kapelionu tą patį mėnesį paskiriamas Trinitorių ordino vienuolis R. Kačanovskis (Kaczanowski) (49 m.), dėstęs Antakalnio vienuolyne lotynų kalbą ir padovanojęs biblioteką akademijai. Jis buvo baigęs Vilniaus gimnaziją, universitete gavo filosofijos kandidato laipsnį.

Ilga raštų „kova“ vyko dėl vokiečių kalbos dėstytojo V. Birfroindo. Vidaus reikalų ministras ketino vokiečių kalbos dėstytoju skirti

G.Grauertą, anksčiau dėsciusį seminarijoje. Asesorius G.Grauertas nuo 1823 m. dirbo civilinio gubernatoriaus kanceliarijoje, versdavo tekstus. Jis pats parašė prašymą vidaus reikalų ministrui dėl paskyrimo į akademiją. "Patikimas ir atsidavęs vyriausybei"⁸², – taip apibūdino jį generalgubernatorius. Vilniaus vyskupui tokių "patikimų" žmonių, aišku, nereikėjo. Gubernatoriaus kanceliarijos tarnautojas ne tik pats norėjo dirbti akademijoje, jį rėmė oficialus valdžios atstovas, gubernatorius. Norėdama paskirti savo žmogų, valdžia privalėjo skandinti kitą kandidatą, todėl V.Birfroindas, išsilavinęs žmogus, universiteto auklėtinis, buvo apkaltintas laisvamanybe ir nepastovumu. Be to, jo žmona, nepraėjus nė mėnesiui po vestuvių, nusiskandino Neryje. Asesorius Andersonas kaltino V.Birfroindą, kad dėl jo įtakos Anderseno sūnus dalyvavo sukilime.

Buvo aptikta, kad V. Birfroindas turėjo ryšių su sukilėlių emisaru. Gubernatorius negailėjo kaltinimų vyskupo kandidatui ir liūpsių G.Grauertui, tačiau laikas pagraužė vidaus reikalų ministro kantrybę ir 1835 m. lapkričio 3 d. vokiečių kalbos dėstytoju D.Blūdovas paskyrė V.Birfroindą⁸³. Tais pačiais metais ordinarinis Medicinos–chirurgijos akademijos profesorius E.Eichvaldas (Eichwald) sutiko dėstyti higienos kursą.

Pirmieji akademijos kūrimosi metai buvo sunkūs. 1835 m. – vėl permainos. Dėl klierikų blogo elgesio ir už akademijos auklėtinių išdaigų slėpimą atleidžiamas inspektorius J.Markevičius. Naujuoju inspektoriumi tapo J.Gonsovskis. Balandžio 26 d. mirė kanauninkas A.Daugirdas. Pirmąjį ir paskutinį kartą rektorius A.Osinskis ketino paskelbti spaudoje konkursą Logikos ir filosofijos katedros profesoriaus vietai užimti. Laikinai dėstyti filosofiją paprašomas filosofijos kandidatas, pijorų ordino vienuolis K.Lenartavičius (Lenartowicz). Po metų ekonomo pareigų atsisakė A.Stanevičius. A.Klongevičius akademijos ekonomu paskiria Vilniaus gimnazijos kapelioną A.Vaitkevičių (Woytkiewicz), kuris

⁸⁰ 1833 11 22 raštas generalgubernatoriui // LVIA. F. 378. P S. 1833. B. 68. L. 7.

⁸¹ 1834 01 02 raštas gubernatoriui "Apie Narkevičių" // Ten pat.

⁸² 1834 02 ? raštas vidaus reikalų ministrui // Ten pat. L. 19.

⁸³ Ministro raštas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 384.

1816 m. baigė Troškūnų apskrities mokyklą, vėliau vyskupijos seminariją, kunigavo Šv. Jono bažnyčioje Vilniuje ir Pasvalyje. 1825–1832 m. vykdė įvairius Vilniaus konsistorijos pavedimus⁸⁴.

MOKSLO VARDŲ IR LAIPSNIŲ SUTEIKIMAS

Pagal statutą, akademija turėjo teisę suteikti studento, kandidato, magistro ir daktaro mokslinius teologinius laipsnius.

Tikslios procedūros akademijos statutas nenumatė ir iš pradžių vyskupas, suteikdamas laipsnius, vadovavosi senąja Teologijos fakulteto laipsnių suteikimo tvarka. Caras leido akademijos konferencijai (susirinkimui) parengti tikslius nuostatus dėl egzaminų, disputų, mokslinių laipsnių teikimo.

1834 m. liepos 6 d. prasidėjo A.Klongevičiaus pirmininkaujama akademijos konferencija, aptarusi projektą⁸⁵. Jį pasirašė A.Osinskis, L.Borovskis, J.Loboika ir išsiuntė tvirtinti vidaus reikalų ministrui. Projektas dingo ministerijos stalčiuose. Ir tik po caro apsilankymo Vilniuje, 1838 m. pradžioje, ministras pateikė Kitatikų reikalų departamentui apsvarstyti Vilniaus akademijos konferencijos sudarytas taisykles. Kaip buvo įprasta, departamento valdininkai rado nesutapimų su akademijos statutu, nenustatytą egzaminų skaičių ir kt. Kovo mėn. pabaigoje ministras atsiuntė projektą į akademiją taisyti. Akademijos valdyba, pataisiusi projektą, jį vėl išsiuntė ministrui.

Tik po Medicinos–chirurgijos akademijos demokratinės draugijos susekimo ir S.Konarskio sušaudymo caras įsakė vidaus reikalų ministrui patvirtinti Vilniaus akademijos mokslinių laipsnių suteikimo taisykles.

1839 m. rugsėjo 22 d. vidaus reikalų ministras ne tik patvirtino taisykles, bet ir prailgino mokslą akademijoje vieneriais metais. Dabar alumnai turėjo mokytis akademijoje 4 metus. Iš dalies mokslo laipsnių suteikimas buvo panašus į vokiečių katalikų teologijos fakultetų praktiką. Pagal kanonų teisę, suteikiami du mokslo laipsniai: licenciato ir aukščiausias – daktaro.

Vilniaus akademija suteikdavo kandidato, magistro ir daktaro mokslinius laipsnius. Naujosios taisyklės leido akademijos konferencijai teikti studento, kandidato, magistro, teologijos ir kanonų teisės daktaro teologinius mokslinius laipsnius⁸⁶.

Auklėtiniai, baigę 3 kursus ir gerai arba labai gerai išlaikę pagrindinius egzaminus ir parašę trumpą darbą, gaudavo teologijos kandidato laipsnį. Klierikai, kuriems mokslas sekėsi gerai ir vidutiniškai, tapdavo teologijos studentais. Šie, gerai išlaikę egzaminus IV kurse ir parašę darbą, taip pat galėjo tapti teologijos kandidatais. Negavę teologijos studento laipsnio ir norintys tapti kandidatais, vis vien privalėjo atitikti studentui keliamus reikalavimus. Baigiantys IV kursą klierikai, kuriems jau III kurse suteiktas kandidato laipsnis, turėjo teisę siekti magistro laipsnio. Jie rašydavo prašymus rektoriui arba akademijos valdybai. Pagrindinių disciplinų profesoriai duodavo užduočių. Konferencija paskirdavo disertacijos temą būsimam magistrui. Būtinai reikėjo parašyti dvi disertacijas: vieną lotynų kalba iš teologijos ir antrą, trumpesnę rusų kalba, įrodymui, kad disertantas moka rusiškai.

Magistras, kuriam laipsnį suteikdavo vienbalsiai visi konferencijos nariai, po metų galėjo siekti daktaro laipsnio, o jei laipsnis suteiktas ne vienbalsiai – po dvejų⁸⁷.

Būsimasis daktaras privalėjo ne tik laikyti egzaminus, bet ir pateikti akademijos konferencijos pasiūlyta tema dvi disertacijas: 1) iš teologijos arba kanonų teisės lotynų kalba; 2) kaip taikyti kanonų teisę egzistuojančioms valstybės nuostatoms, arba kokia nors kita konferencijos paskirta tema rusų kalba.

Naujosios taisyklės numatė ir išimčių. Buvo galima suteikti magistro ir daktaro laipsnius neturintiems pirmųjų dviejų žemiausių laipsnių ir baigusiems mokslus užsienyje. Kunigai magistrui, baigę kitas akademijas ir universitetus, pateikę Vilniaus akademijos konferencijai disertacijas, gaudavo teologijos daktaro laipsnius. Rusijos valdžia labai retai leisdavo pasinaudoti paskutiniąja išimtimi.

Vilniaus akademijos konferencija padarė dar vieną išimtį, bet tik savo profesoriams ir adjunktams. Tiesiogiai, be egzaminų ir disertacijų, teologijos mokslo daktaro laipsnis galėjo būti suteiktas

⁸⁴ Formuliarinis tarnybos sąrašas // Ten pat. F. 822. Ap. 11. B. 444. L. 70–71.

⁸⁵ 1834 07 06 akademijos valdybos raportas // Ten pat. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 127.

⁸⁶ Правила для испытания и возведения в учёные степени в Виленской римско-католической духовной академии. Вильно, 1839. С. 1.

⁸⁷ Ten pat. L. 6.

akademijos dėstytojams už gerą pagrindinių arba šalutinių disciplinų dėstymą, arba išgarsėjusiems spausdintais teologiniais darbais⁸⁸. Pasinaudojant šia išimtimi, daktaro laipsnis suteiktas M.Valančiui. Vėliau šia nuostata ims naudotis nesąžiningi profesoriai, ir metropolitas uždraus tokiu būdu teikti daktaro laipsnius. Visus laipsnius tvirtindavo vidaus reikalų ministras atskiru įsakymu.

PATALPOS

Pagal statutą, akademija ir vyskupijos seminarija turėjo būti kartu, tačiau klierikai į vieną pastatą netilpo. "Ten, kur susikerta trys gatvės, iš kurių dvi vadinamos Savičiaus, o trečioji, aukšty n kylanti – Bokšto, stovi didelis buvusios Dvasinės akademijos pastatas"⁸⁹.

Tai buvęs Vyriausiosios seminarijos pastatas (Savičiaus 13). Per sukilimą čia buvo įkurdinta ligoninė. Anksčiau šis pastatas priklausė augustinijonų vienuoliams. "Kiek toliau nuo šito statinio, prie Savičiaus gatvės (vedančios prie Rotušės), iškilusi Šv. Marijos Ramintojos bažnytelė, seniau priklausiusi augustinijonams, o kartu skirta kasdieninėms [...] Akademijos dvasininkų pamaldoms"⁹⁰. Susitarus su vienuoliais, šie pastatai 1807 m. buvo perduoti Vyriausiajai seminarijai, o dabar atiteko naujai įkurtai akademijai. Diecezinė kunigų seminarija nuo 1788 m. užėmė buvusį karmelitų vienuolyną, prie Šv. Jurgio bažnyčios. "Šalia vienuolyno mažuose kiemeliuose dar visai neseniai galima buvo regėti bajorų dvarelių su podėliais ir klėtelėmis, kurie dabar sunykę ar perstatyti tolydžio retėja"⁹¹. Akademijos ir diecezinės seminarijos pastatų vieno nuo kito tolumas vyskupą labai vargino. Vidaus reikalų ministras leido, kol bus pastatytas naujas pastatas akademijai, klierikus mokyti atskirai.

Vyskupo manymu, akademijos rektorius, inspektorius, kapelionas ir ekonomas turėtų gyventi pačiame akademijos pastate arba šalia jos. Akademijos valdyba kartu su vyskupu, apžiūrėjusi akademijos pastatą, įsitikino, kad čia tilps 40 akademijos klierikų ir armėnų katalikų skyrius, gyvens rektorius, kapelionas ir vienas adjunktas⁹². Dviem profesoriams – A.Daugirdui ir L.Borovskiui, taip pat sekretoriui su visa kanceliarija paskirtos dvi auditorijos. Profesorius A.Kapelis gyveno Šv. Jono bažnyčios beneficiniame

name, J.Skydelis ir A.Fijalkovskis – Kapitulos namuose, J.Lo-boika, P.Kukolnikas ir S.Grinevičius – Medicinos–chirurgijos akademijos butuose. J. de Nevė neturėjo kur gyventi, todėl vyskupas prašė vidaus reikalų ministrą skirti 400 rb išsinuomoti butui, kadangi anksčiau tokią pat sumą mokėdavo universitetas⁹³. Akademija norėjo gauti dar 1200 rb nuomoti butus vokiečių ir lotynų kalbos dėstytojams.

A.Klongevičius rūpinosi ne tik kaip gerinti profesorių ir dėstytojų gyvenimo sąlygas, bet ir kaip galutinai sutvarkyti pačią akademiją. Vidaus reikalų ministras Vilniaus vyskupo prašymu davė 30000 rb. A.Stanevičius siunčiamas ieškoti medžiagų statybai. Kad būtų pigiau, nuspręsta ne naują pastatą statyti, o išplėsti Vyskupijos seminarijos patalpas ir ten perkelti akademijos alumnus. Akademijos valdyba, beneficinės komisijos paprašyta, 1834 m. liepos 28 d. pateikė būtinų patalpų akademijai sąrašą⁹⁴. Valdybos manymu, pilnutiniam akademijos darbui reikalingos tokios patalpos: oratorija, 107 vietų valgykla, keturios didelės auditorijos, iš kurių trys bus skirtos akademijai, viena seminarijai, iškilmingų susirinkimų salė, biblioteka su skaitykla, butas bibliotekininkui, ligoninė, salė, kurioje galėtų susirinkti klierikai po pietų ir vakarienės, kanceliarija su posėdžių sale valdybos posėdžiams ir konferencijoms, butai rektoriui, inspektoriui, kapelionui, 107 klierikų kambariai, vonios, virtuvė, sandėlis, vyno rūšys, ledainė, daržinės, arklidė ir kiti ūkiniai statiniai. Seminarijos perstatymo projektą parengė prof. K.Podčasinski (Podczaszyński). Ministerijos skirtų pinigų užteko tikrai pusei projekto įgyvendinti. Prasidėjo ilgai trukęs susirašinėjimas su generalgubernatoriumi ir vidaus reikalų ministru. Be to, akademijos valdyba ir beneficinė komisija kritikavo patį projektą už tai, kad per daug palikta

⁸⁸ Ten pat. L. 14.

⁸⁹ Kirkoras A. Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes. V., 1991. P. 98.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Ten pat. P. 107.

⁹² 1834 02 24 raštas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 94.

⁹³ Ten pat. L. 95.

⁹⁴ 1835 10 03 pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui // LVIA. F. 694. Ap. 1. B. 1241. L. 1.

koridorių, blogai parinktas pagrindinis įvažiavimas, mažai vietos klierikų lovoms, ligoninė arti klierikų miegamųjų, o tai pavojinga epidemijos metu⁹⁵.

PIRMIEJI MOKSLO METAI

Nors jau 1833 m. vasario mėnesį vidaus reikalų ministras pažymėjo, kad, panaikinus universitetą, Vyriausioji seminarija egzistuoti nebegali⁹⁶, 1833 mokslo metus ji pradėjo kaip Vyriausioji seminarija, o ne kaip akademija. Tiek klierikai, tiek dėstytojai jautėsi pasimėtę. Seminarijai vadovaujantis vyskupas, ministro palieptas, nepriėmė naujų klierikų. Po rekolekcijų, antroje rugsėjo pusėje, į Vyriausiąją seminariją grįžo 15, į vyskupijos – 52 klierikai. Paskaitos pradėtos skaityti jau rugsėjo pabaigoje. A. Klungevičius ėmėsi įgyvendinti dėl disciplinų dėstymo pasiūlytą projektą vidaus reikalų ministrui, kuris vėliau jį atmetė. A. Fijalkovskis dėstė dogmatinę ir pastoralinę teologiją; moralinę teologiją ir logiką – J. Skydelis, būsimo inspektorius J. Markevičius – kanonų teisę ir Bažnyčios istoriją, Šventąjį Raštą – misionierių kunigas I. Kacas. A. Daugirdas ėjo kapeliono pareigas jau daugiau kaip 20 m. Iš pradžių paskaitos buvo skaitomos fragmentiškai, trūko dėstytojų, o ir klierikai tais suirutės ir permainų metais nelabai buvo linkę mokytis. Prieš Naujuosius metus A. Klungevičius iš naujo skirstė jau vidaus reikalų ministro patvirtintus profesorius. Paskaitos pradėtos skaityti pagal statutą. Kadangi pablogėjo vyskupo sveikata, jis ragino rektorių kuo greičiau atvykti į Vilnių. 1834 m. sausio 2 d. dėstytojai davė priesaiką. Sušaukęs valdybą, vyskupas aptarė mokymo ir klierikų tolesnį likimą. Ketvirtakursiams nutarta leisti baigti kursą iki vasaros, kiti klierikai paliekami, kol baigs mokslą. Įstoję naujaisiais metais jau turės mokytis 3 metus.

Profesoriai per savaitę privalės dėstyti po 6, visi kiti po 4 valandas. Kitiems mokslo metams bus sudaromas specialus grafikas.

Numatyta, kad logikos, filosofijos, Rusijos ir visuotinės istorijos, rusų literatūros ir kalbos, prancūzų, vokiečių kalbų disciplinos bus dėstomos per savaitę po 2 valandas akademijoje ir seminarijoje, lotynų ir graikų literatūros – po 3 akademijoje ir po 1 semi-

narijoje. Kitos lotynų kalbos valandos atiduodamos seminarijos adjunkto pavaduotojui.

“Naujoji tvarka ir akademijoje, ir seminarijoje gera, – pažymėjo A.Klongevičius, – tik vienam inspektoriui sunku visur spėti, reikia, kad jam padėtų adjunktai arba jų pavaduotojai, kaip dabar daroma”⁹⁷.

Peterburgas visad nenuleido akių nuo akademijos. Vidaus reikalų ministras skubiai davė ataskaitą carui: “1833 m. baigtas svarbus darbas, Teologijos fakultetas reorganizuotas į dvasinę akademiją”⁹⁸. D.Blūdovas skubėjo, nes kelis kartus Nikolajui I buvo prižadėjęs atidaryti akademiją iki 1834 m. sausio 1 d., tačiau Vilniaus vyskupas kantriai laukė atvykstančio A.Osinskio. Šaltis, gili žiema ir pūgos vis trukdydavo rektoriui vykti į Vilnių, o ir nelabai stiprią sveikatą reikėjo saugoti. Nors vyskupas, daugiausia prisidėjęs prie akademijos kūrimo, turėjo moralinę teisę švęsti atidarymą ir be rektoriaus, tačiau laikėsi savo principų be reikalo nepataikauti valdžiai. Pagaliau vasario 4 d. rektoriaus karieta sustoja akademijos kiemyje. Netrukus pradėta rengtis akademijos atidarymui. Iškilmingas akademijos atidarymas prasidėjo 1834 m. vasario 11 d. pusę dvylikos. Tai buvo vienas žymiausių įvykių Vilniuje po sukilimo.

Lydimas rektoriaus, profesorių, dėstytojų ir klierikų, A.Klongevičius atvyko į akademijos Šv. Jono bažnyčią. Bažnyčia buvo pilna kunigų, vienuolių ir pasauliečių, celebruotos pontifikalinės iškilmingos šv. Mišios, giedotas himnas “Veni Creator”, melstasi už imperatorių. Po šv. Mišių visi ėjo į viešąją salę, juos pasitiko gubernijos valdžia: generalgubernatorius N.Dolgorukovas, Vilniaus gubernijos viršininkas Doppelmairas, generalmajoras Š.Baturinas, Medicinos–chirurgijos akademijos prezidentas T.Kučkovskis (Kuczowski), IV apygardos žandarų viršininkas D.Jazikovas ir daug kilmingų svečių⁹⁹.

⁹⁵ Ten pat. L. 5.

⁹⁶ 1833 02 25 raštas “Apie dvasinės mokyklos įsteigimą” // RVIA. F. 821. Ap. 125. B. 383. L. 20.

⁹⁷ 1834 02 15 raštas kolegijai // Ten pat. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 116.

⁹⁸ Извлечение из отчёта министра внутренних дел за 1833 г. // Журнал Министерства внутренних дел. 1834. Ч. 13. № 7. С. 65.

⁹⁹ Kuryer litewski. 1834. 27 lutego. N 17. S. 142–143.

Iš pradžių buvo perskaitytas caro įsakas apie akademijos įkūrimą. A.Klongevičius, pradėdamas iškilmingą posėdį, pasakė įžanginę kalbą. Joje pamaloninta valdžia ir imperatorius, apžvelgta universiteto istorija. Svarbiausia mintis, kuri sukėlė daugelio nuostabą ir leido suprasti tikrąjį vyskupo tikslą, skambėjo taip: "Naujoji Akademija, perėmusi ankstesniosios [Vilniaus akademijos – V. J.] vardą ir pobūdį, apsirūpinusi nauja, šviesesniems laikams tinkančia pagalba, turėtų subrandinti kraštui tokius pačius, o galbūt ir dar brandesnius savo darbo vaisius"¹⁰⁰.

Pati intelektualiausia buvo akademijos rektoriaus kalba. A.Osinskis akcentavo didelius pirmojo rektoriaus jėzuito P.Skargos nuopelnus Vilniaus akademijai. Tai buvo kalba, uždeganti klierikus ir teikianti jėgų bei pasitikėjimo visam akademijos personalui. "Dvasinė akademija atveria Jums, – kalbėjo rektorius, – neišsenkamus mokslų turtus ir visus tikrus pagarbos ir šlovės šaltinius. Teologijos mokslai tokie dideli ir garbingai nešantys pasauliui ramybę nušvies Jums išsamiai ir tvirtai ypatingą paskirtį studijuojant tikėjimo šaltinius..."¹⁰¹

Vėliau prof. A.Fijalkovskis buvo kaltinamas, kad jo skaitytas traktatas "Apie Bažnyčios istorijos būtinumą, jos naudą ir įtaką teologijos mokslams"¹⁰² esąs menko mokslinio lygio. Tačiau profesorius ir nesirengė gubernijos valdžiai skaityti mokslinio pranešimo, o tik norėjo supažindinti ją su Bažnyčios istorija ir teologijos mokslo esme. Pranešimas generalgubernatoriui patiko: A.Fijalkovskis be saiko gyrė imperatorių, aiškino, ko moko teologijos disciplinos.

Be akademijos profesorių, prakalbą apie lotynų ir graikų kalbų mokėjimo ir pažinimo naudą pasakė Medicinos–chirurgijos akademijos profesorius S.Grinevičius¹⁰³. Jis kalbėjo lotyniškai, tuo pabrėždamas savo profesionalumą ir ištikimybę tradicijai, Bažnyčios ir kunigų atskirumą nuo salėje sėdinčios gubernijos valdžios. Paskutinę panegiriką imperatoriui ir Rusijos valstybės istorijai pasakė "žymusis" istorikas P.Kukolnikas¹⁰⁴. Kaip ir derėjo valdžios statytiniui, savo mintis jis dėstė rusiškai. Universiteto sienos seniai buvo girdėjusios tokį rusiška dvasia persunktą murmėjimą. Liūdna iškilmių pabaiga nesugadino nei rektoriaus, nei vyskupo nuotaikos.

1834 m. spalio 9 d., cenzoriui L. Borovskui leidus, Vilniaus knygų leidėjas J. Zavadskis išleido iškilmingame akademijos atidaryme pasakytas kalbas ir pranešimus.

Vyskupui buvo kur kas lengviau dirbti kasdienius darbus, nes rektorius ėmėsi savo tiesioginės veiklos, kol kas padedamas vyskupo. Rektoriui intelektualui kiek neįprasti ir sunkiai suprantami atrodė akademijos ūkio ir pertvarkymo darbai. Vyskupo praktiškumas ir rektoriaus intelektas sudarė gerą duetą.

Kolegija jau 1833 m. paskirstė vyskupijoms vietas akademijoje. Vyskupai neskubėjo siųsti klierikų į akademiją – padėtis po sukilimo neskatino aktyvios veiklos. Tik Žemaičių vyskupas J. A. Giedraitis nedvejojo ir greit pranešė, kad į akademiją pasiųsti tie klierikai, kurie mokėsi Vyriausiojoje seminarijoje: A. Visockis (Wysocki), D. Gobiatas (Gobiatto), D. Tčaskovskis (Trzaskowski), B. Putramentas (Putrament) ir A. Volodkevičius (Wolodkewicz)¹⁰⁵. Vėliau ir kiti vyskupai atsiuntė prašymus rektoriui. Pirmieji teologijos studento laipsnį birželio 26 d. gavo 8, teologijos kandidato – 2 auklėtiniai. Klierikų skaičius akademijoje didėjo pamažu, net 1835 m. rugsėjo mėn. jų mokėsi tik 20: 3 iš Mogiliovo arkivyskupijos, 6 iš Vilniaus, 3 iš Minsko, 5 iš Žemaitijos, 1 iš Kameneco ir 2 iš Lucko-Žitomiro¹⁰⁶.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Bandžiau atskleisti Vilniaus Romos katalikų dvasinės akademijos įkūrimo procesą. Nors toks fragmentiškas nagrinėjimas nesukuria visapusiško vaizdo ir neatskleidžia situacijos sudėtingumo, tačiau

¹⁰⁰Otwarcie publiczne Akademii Duchownej Rzymskokatolickiej Wileńskiej Dnia 11 lutego 1834 Roku. Wilno, S. 12.

¹⁰¹Ten pat. P. 29.

¹⁰²Ten pat. P. 42–83.

¹⁰³Ten pat. P. 87–103.

¹⁰⁴Ten pat. P. 107–134.

¹⁰⁵1834 02 23 raportas kolegijai // RVIA. F. 826. Ap. 1. B. 2. L. 119.

¹⁰⁶1834 09 24 auklėtinių sąrašas // Ten pat. L. 297.

nauja rasta medžiaga Rusijos archyvuose galbūt padės atgavinti mūsų istorinėje sąmonėje nepelnytai visų pamirštą Vilniaus, o vėliau Peterburgo akademiją. Situacija po sukilimo vertė imperijos viršūnę ieškoti būdų, kaip išvengti neramumų buvusiose LDK žemėse. Rusijos valdžia siekė neutralizuoti bajoriją ir patraukti į savo pusę kunigus. Kitaip tariant, ko negalėjo padaryti caro valdžia administracinėmis priemonėmis, turėjo padaryti kunigai, auklėdami jaunimą ir formuodami žmonių mąstyseną vyriausybės pageidaujama linkme.

Rusijos valdžia manė, kad kuriamoji akademija turi ugdyti lojalų imperijai ir valdomą vyriausybės kunigą. Tuo rūpinosi ne vien caras, bet ir vidaus reikalų ministras: "Prašom atkreipti Jus ypatingą dėmesį į šią naujai kuriamą aukštąją mokyklą Rusijos Romos Katalikų dvasininkams, kad dabartinė akademijos sudėtis, vadovaujama Vilniaus vyskupo, ne tik nenukryptų nuo kilniaširdiško mūsų imperatoriaus iškelto tikslo, bet ir pateisintų vyriausybės viltis, jog jaunuomenė bus rengiama kruopščiai ir lavinama ištikimybės valdžiai, atsidavimo Rusijos valstybei, pareigos ir Bažnyčios tiesioginės naudos dvasia"¹⁰⁷.

Realiau mąstantys valdžios žmonės netikėjo tokio tikslo gyvybingumu: "Aukštuomenės auklėjimas buvusioje Lietuvoje daugiausia yra katalikų dvasininkų rankose. Nėra jokios vilties atimti auklėjimą iš jų..."¹⁰⁸

Sudarytos Katalikų Bažnyčiai minimalios veikimo sąlygos, dvasininkų ugdymas, tiesiogiai priklausomas nuo vidaus reikalų ministro, taip pat kitos administracinės priemonės, caro įsitikinimu, turėjo duoti gerų rezultatų. Nikolajus I 1835 m. gegužės 19 d. Lenkijos vietininkui Paškevičiui rašė: "Laikas perimti kunigų ugdymą į savo rankas, ką mes su pasisekimu Vilniuje ir padarėme"¹⁰⁹.

Priešingų tikslų toje pačioje akademijoje siekė Vilniaus vyskupijos hierarchai – išugdyti kunigą, kuris griežtai laikytųsi Bažnyčios kanonų ir nesileistų Rusijos valdžios apgaunamas ir suviliojamas.

Daugiausia nuopelnų kuriamai akademijai turėjo Vilniaus vyskupas. Ji buvo formuojama pagal jo ir rektoriaus nuostatą, kaip tęsėja tų tikslų, kurių siekė jėzuitų įkurta Vilniaus akademija.

Esu linkęs pritarti šių dviejų garbingų vyrų nuomonei. Rusijos valdžia kūrė savąją mokyklą, jie – savąją: pirmoji atspindėjo išorines sąlygas, antroji siekė esmės.

Laikas įrodė, kad vyskupas ir rektorius buvo teisūs. Vėliau akademija, perkelta į Peterburgą, išlaikė tą dvasią ir kryptį, kuri taip ilgai buvo puoselėjama LDK centre.

¹⁰⁷ 1833 12 10 vidaus reikalų ministro raštas generalgubernatoriui // LVIA. F. 378. PS. 1833. B. 68. L. 11.

¹⁰⁸ 1831 01 01 Kankrino raštas "Apie Lietuvą" // RVIA. F. 1266. Ap. 1. B. 97. L. 136.

¹⁰⁹ Письма Николая I Паскевичу // Щербатов. Генерал-фельдмаршал князь Паскевич. Приложение к тому пятому 1832-1847. СПб., 1896. С. 257.